

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DÁLNÉHO VÝCHODU: SINOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mgr. Petr Krchňavý

Čínská terminologie zahraničně politických koncepcí ČLR
Chinese Terminology of the Foreign Policy Concepts of PRC

Na tomto místě bych chtěl poděkovat PhDr. Davidu Sehnalovi za vedení bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Ve Viničných Šumicích dne 25. 5. 2009

Petr Krchňavý

Anotace a klíčová slova

Anotace

Vývoj teoretických a ideologických koncepcí formujících zahraniční politiku ČLR od jejího vzniku po současnost se zaměřením na reflexi tohoto vývoje v příslušné zahraničně politické a diplomatické terminologii.

Klíčová slova

Čínská diplomatická terminologie

Zahraniční politika ČLR

Anotation and Key Words

Anotation

Development of theoretical and ideological concepts forming the foreign policy of PRC from its foundation until today with focus on the reflexion of this development in relevant foreign policy and diplomatic terminology.

Key words

Chinese diplomatic terminology

PRC foreign policy

Obsah

I. Úvod

1. 1 Téma a cíl práce

1. 2 Metodologie a prameny

II. Historický vývoj mezinárodních vztahů ČLR od jejího vzniku po současnost

2. 1 Mezinárodní vztahy ČLR za Mao Zedonga

2. 2 Mezinárodní vztahy ČLR za Deng Xiaopinga

2. 2 Mezinárodní vztahy ČLR za Jiang Zemina a třetí generace politických vůdců

2. 3 Mezinárodní vztahy ČLR za Hu Jintaa a čtvrté generace politických vůdců

III. Teoretické a ideologické koncepce ovlivňující zahraniční politiku ČLR a jejich čínská terminologie

3. 1 Marxismus-leninismus

3. 2 Mao Zedongovo myšlení

3. 3 Pět zásad mírového soužití

3. 4 Kritika sovětského revizionismu

3. 5 Je třeba bojovat na dvou frontách

3. 6 Teorie tří světů

3. 7 Politika reforem a otevírání se světu

3. 8 Jedna země, dva systémy

3. 9 Politika dobrého sousedství

3. 10 Mírový vzestup Číny

3. 11 Strategická příležitost

IV. Shrnutí a závěr

V. Komentovaný terminologický slovník

Seznam použité literatury

I. Úvod

1. 1 Téma a cíl práce

Mou oblast zájmu v sinologii určuje významnou měrou další studijní obor, mezinárodní vztahy. Během souběžného studia mezinárodních vztahů a sinologie jsem se stále snažil hledat styčné plochy těchto dvou oborů, čímž jsou mezinárodní vztahy Číny, čínská zahraniční politika, postavení Číny v rámci mezinárodního systému a jeho vývoj v historii. Na oboru mezinárodní vztahy Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy jsem v červnu 2007 absolvoval s diplomovou prací Současné sino-vatikánské vztahy. Během psaní této práce jsem si uvědomoval nutnost většího porozumění zahraniční politice obou států a jejímu vývoji. Vzhledem k tomu, že se tématem čínské zahraniční politiky a postavení ČLR v rámci systému mezinárodních vztahů chci věnovat i nadále, rozhodl jsem se zabývat se podrobněji teoretickým a ideologickým konceptím, které formovaly a formují zahraniční politiku ČLR od jejího vzniku po současnost, což bude k říjnu 2009 již půl století.

Protože se ale nejedná o bakalářskou práci politologickou, nýbrž sinologickou, chtěl jsem se se svou, byť stále ještě značně omezenou, znalostí čínštiny pokusit prostudovat čínskou terminologii zahraničně politických konceptů ČLR. Snažil jsem se při deskripci vývoje zahraniční politiky ČLR koncentrovat na klíčové a pro jednotlivé ideologie, koncepty a doktríny charakteristické čínské výrazy, termíny, hesla, slogany, diplomatické obraty apod. Záměrem bylo identifikovat a popsat důležité a často se opakující pojmy v oblasti čínské zahraniční politiky v průběhu uplynulých padesáti let. Vzhledem k rozsahu práce se však nejedná o hlubší analýzu, ale spíše o popis těchto pojmů. Ačkoliv jsem pročetl řadu textů v čínštině, často jsem koncepte nastudoval v češtině nebo angličtině a příslušné termíny se pokusil dohledat ve slovnících a na internetu.

Cílem práce je tedy popsat vývoj teoretických a ideologických konceptů formujících zahraniční politiku ČLR od jejího vzniku po současnost se zaměřením na reflexi tohoto vývoje v příslušné zahraničně politické a diplomatické terminologii. Zároveň by práce mohla sloužit jako pomocný materiál pro všechny, kteří se tématem zahraniční politiky ČLR chtějí zabývat a mají zájem i o související čínské termíny nebo pro ty, kteří se prostě v problematice potřebují rychle zorientovat.

1. 2 Metodologie a prameny

Práce má popisný charakter a je strukturována takto: První část práce je věnována historickému vývoji mezinárodních vztahů ČLR od jejího vzniku po současnost s naznačením důležitých mezníků pro přijetí teoretických a ideologických koncepcí zahraniční politiky ČLR. Tato část je rozdělena do čtyř kapitol podle tzv. generací čínských politických vůdců od Mao Zedonga až po Hu Jintaoa. Takové rozdělení mi připadá nejvhodější, protože dělí dějiny ČLR do jasně ohraničených úseků, a navíc je střídání vládnoucích generací zpravidla provázeno změnou charakteristického stylu vládnutí i politického myšlení, což se nemůže neprojevit i v zahraniční politice. Základními prameny pro tuto první část mi byla trojdílná publikace Čína ve XX. století, jejíž první dva díly sepsala česká sinoložka Ivana Bakešová a třetí díl výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů Rudolf Fürst, dále kniha Red China Papers od amerického historika a politologa Anthonyho Kubeka a články z časopisů Foreign Affairs, Mezinárodní politika a Mezinárodní vztahy. V českém prostředí není příliš mnoho dostupných pramenů, nicméně zmíněná trojdílná publikace Bakešové a Fürsta obsahuje velmi cenné pasáže o čínské zahraniční politice včetně některých čínských termínů. Zároveň obsahuje spoustu cenných odkazů, které mohou vést k dalšímu studiu. V českých odborných časopisech (Mezinárodní politika, Mezinárodní vztahy) se zahraniční politikou ČLR zabývá dlouhodoběji v postatě pouze Rudolf Fürst, proto často odkazují na jeho články. Nemohu vynechat ani český překlad Fairbankových Dějin Číny včetně doslovu Martina Hály, ač je to publikace pro studenta sinologie vskutku jen základní.

Ačkoliv jsou některé důležité čínské pojmy zmíněny již v první části bakalářské práce, na čínskou terminologii je zaměřena především druhá část, která popisuje stěžejní teoretické a ideologické koncepce formující zahraniční politiku ČLR. Koncepce jsou řazeny chronologicky podle doby svého vzniku, i když jejich působení a vliv mohou různou měrou přesahovat koncepce vzniklé později. Zároveň je nutno podotknout, že si jsem vědom sporného zařazení komplexních ideologií (marxismus-leninismus) vedle obecných (mírový vzestup Číny) a specifických (jedna země, dva systémy) zahraničně politických koncepcí. Nicméně se domnívám, že pro účely této bakalářské práce to postačuje. Šlo především o to, aby byla zmapována terminologie důležitých ideologických a teoretických koncepcí formujících zahraniční politiku ČLR a podle toho je nazvána i celá kapitola.

Popis koncepcí je zároveň pojat jako představení klíčových termínů, které jsou vždy uvedeny česky, čínsky ve znacích a v závorce kurzívou ve standardním přepisu do latinky, tzv. pinyinu. Pro tuto část jsem použil již mnohem širší a rozmanitější spektrum pramenů,

často internetových. Cenné informace mi poskytly oficiální stránky Ministerstva zahraničních věcí ČLR, ač jsem samozřejmě musel přihlížet k jejich jednostrannosti. Podobně tomu bylo i v případě Čínského rozhlasu pro zahraničí. Mezi základní prameny patří i Ústava ČLR a všechny důležité dokumenty, ve kterých byly formulovány jednotlivé koncepce. Mezinárodně politické aspekty marxismu-leninismu jsou dobře charakterizovány v Drulákově publikaci *Teorie mezinárodních vztahů*. O Mao Zedongově myšlení a jeho vztahu k marxismu-leninismu se lze dovědět z českých překladů Chen Bodových tendenčních ideologických příruček. Cenné poznatky a zvláště přesné chronologie událostí jsou zachyceny v Liščákově nové knize *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*, v níž jsem si především ujasňoval přesný průběh sovětsko-čínské roztržky. K taiwanské otázce je v češtině dostupná kniha *Dějiny Taiwanu od českých sinologů*, ale cenné postřehy jsou například i v knize *Číňané 21. století* sinoložky Ľubici Obuchové. Nejnovější zahraničně-politické koncepty ČLR lze studovat na již zmíněných stránkách Ministerstva zahraničí ČLR či ve článcích z *Foreign Affairs*, např. od autora koncepce mírového vzestupu Číny Zheng Bijiana. Časově nejnáročnější pro mě bylo dohledávání čínských termínů, pro které jsem se z nedostatku tištěných materiálů musel pouštět do hlubin internetu. Velmi cenná je internetová verze oficiálního čínského deníku *Renmin Ribao*.

V závěru se pokouším o shrnutí a zhodnocení práce. Součástí práce je i komentovaný terminologický slovník, který obsahuje všechny čínské termíny uvedené v bakalářské práci seřazené abecedně a se stručným výkladem. Vysvětlení některých běžnějších termínů snad může působit nadbytečně a proto jsem uvažoval redukci slovníku, nakonec jsem se však ve snaze o úplnost rozhodl komentovat všechny uvedené termíny především s ohledem na jejich používání v zahraniční politice a rétorice ČLR.

II. Historický vývoj mezinárodních vztahů ČLR od jejího vzniku po současnost

2. 1 Mezinárodní vztahy ČLR za Mao Zedonga

Zahraniční politika ČLR za vlády Mao Zedonga (毛泽东) v prvních letech lidové republiky se vyznačovala silnou orientací na Sovětský Svaz, od kterého přejala učení marxismu-leninismu (马列主义) (*makesi-lieningzhuyi*), které si ovšem přizpůsobila vlastním podmínkám. V té době byly tzv. Mao Zedongovy ideje (毛泽东思想) (*Mao Zedong sixiang*) ještě vnímány Sovětským Svazem i samotným Stalinem jako skutečná leninsko-stalinská aplikace a přirozené rozvinutí marxismu-leninismu vzhledem k podmínkám v Číně, kde naprosto převládalo venkovské rolnické obyvatelstvo nad městským proletariátem. Hlavní revoluční silou se tam tedy stalo rolnictvo a Hnutím 4. května měla být odstartována buržoazně-demokratická revoluce. Počet členů Komunistické strany Číny (中国共产党) (*Zhongguo gongchandang*) stoupl z 1,2 milionu v roce 1945 na 5 milionů v roce 1950.

ČLR a SSSR podepsaly 14. února 1950 v Moskvě Smlouvu o přátelství, spojenectví a vzájemné pomoci a řadu dalších smluv o technické, hospodářské i kulturní spolupráci.¹ Spojenectví se SSSR stouplo na ceně poté, co se ČLR dostala do mezinárodně-politické izolace zapojením se do korejské války a nemožností účasti na práci OSN. Naopak Taiwan s nově usazenou Čangajškovou vládou a dvěma miliony přistěhovalců z řad kuomintangských příznivců se válkou v Koreji stal z marginálního ostrova územím prvořadého strategického významu pro USA. Na přímluvu USA pak bylo křeslo Číny v Radě bezpečnosti OSN obsazeno kuomintangským delegátem a požadavek ČLR po členství v OSN zamítnut většinou hlasů.² Členstvím Taiwanu v OSN (a to členstvím velmi významným, neboť získalo jedno z pěti členství v Radě bezpečnosti vedle USA, SSSR, Velké Británie a Francie) na úkor ČLR se pekingská vláda ocitla na dvacet let v mezinárodně-politické izolaci, protože většina států světa navázala diplomatické styky s kuomintangskou vládou, čímž byl zachráněn Čankajškův totalitní režim.

Jak komunistům na pevnině, tak nacionalistům na Taiwanu však zpočátku stále šlo o pokračování občanské války, kterou by se pro jednu stranu vyřešil návrat ostrova Taiwan (a několika dalších ostrovů) pod správu ČLR a pro druhou by se vítězným tažením na pevninu

¹ Např. dohodu o Čínské changchunské železnici, o sovětských vojenských základnách na poloostově Liadong, o přístavu Dalnyj (Dalian) a o půjčce 300 mil. USD, jejíž jednorocní úrok měl být čerpán formou sovětských dodávek průmyslového zařízení.

² Pro delegáta ČLR namísto kuomintangského byl jednoznačně pouze Sovětský Svaz, Jugoslávie a Indie.

obrátil poměr sil ve prospěch Kuomintangu. Roku 1954 podepsal Taiwan smlouvu o vzájemné pomoci s USA. Problematickým bodem byl územní rozsah smlouvy. Kuomintangská armáda při útěku na Taiwan obsadila i několik dalších ostrovů v těsné blízkosti pevniny, které jsou svou velikostí sice zcela bezvýznamné, ale svou polohou by byly klíčové při útoku Kuomintangu na pevninu. Ačkoliv tyto ostrovy Taiwanu nikdy nepatřily, Kuomintang argumentoval tím, že se přece jedná o občanskou válku a ne o konflikt Taiwan-pevnina. Pekingu tato rétorika vyhovovala, protože se obával, že by USA podpořily hnutí za nezávislý Taiwan, čímž by byl ostrov pro ČLR nadobro ztracen. Nakonec byla americko-taiwanská smlouva uzavřena kompromisně tak, že se bude vztahovat i na ostrovy Kinmen (Jinmen) a Matsu (Mazu), ale již ne na ostrovy Dachen, které již byly příliš blízké pevnině a bylo by nesnadné je bránit. Zajímavé je, že obě čínské strany (spojovalo je pojetí o nedělitelnosti Číny) prezentovaly konflikt jako občanskou válku až do roku 1979, a to tak, že se navzájem demonstrativně ostřelovaly (z pevniny na ostrov v pondělí, ve středu a v pátek a z ostrova na pevninu v úterý, čtvrtek a v sobotu).³

Na přelomu let 1953-54 byla vedena jednání s Indií, při nichž bylo ustanoveno Pět zásad mírového soužití 五項和平共處原則 (*hepinggongchude wu xiangyuanze*), na jejichž základě měly být řešeny veškeré spory. Pět zásad mírového soužití se stalo o rok později podkladem pro všechny přijaté dokumenty na Bandungské konferenci 萬隆會議 (*Wanlong huiyi*) afroasijských států a dnes je tato koncepce součástí oficiálního programu zahraniční politiky ČLR vůči jiným zemím. Na konferenci v Bandungu se Čína poměrně úspěšně pokoušela zaujmout pozici vůdce „světového venkova“ a částečně se jí podařilo vymanit z izolovaného mezinárodně-politického postavení.⁴ Kromě navázání mnoha osobních kontaktů se státníky rozvojových zemí se ČLR podařilo vyjednat dohodu s USA o přímých jednáních obou států v případě naléhavé potřeby. První setkání velvyslanců obou zemí proběhlo 1. srpna 1955 a od té doby se scházeli pravidelně, nejdříve v Ženevě, později ve Varšavě. Přímá jednání ČLR s USA znamenala pro Kuomintang konec nadějí na podporu USA pro ozbrojený útok na pevninu.⁵

Bipolární realitu studené války 50. let narušila ČLR postupným odkloněním se od svého původního ideového spojence směrem k USA. Otáčení pohledu od Sibíře směrem k Tichému oceánu bylo přirozeným vyústěním narůstající roztržky se SSSR, která již začala být patrná čínskou podrážděnou reakcí na Chruščovovu kritiku Stalinova kultu osobnosti roku

³ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 47

⁴ Zahraniční politiku zastával především předseda Státní rady ČLR Zhou Enlai, samotný Mao Zedong opustil Čínu pouze dvakrát za život, pokaždé byl cílem jeho návštěvy Sovětský Svaz.

⁵ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 61

1956. Ačkoliv Mao Zedong při návštěvě Moskvy v zimě 1957 v reakci na vypuštění první orbitální stanice Sputnik prohlásil, že „východní vítr převládne nad západním“ 东风压西风 (*Dongfeng yao da xifeng*) a tisíce sovětských technických odborníků pracovaly tehdy na čínském průmyslovém rozvoji (což bylo spolu s pomocí na výrobě atomové pumpy vytyčeno v již zmíněných sovětsko-čínských smlouvách), vzájemnou spolupráci čekal úpadek.

Chrusčov kritizoval Velký skok vpřed 大跃进 (*da yue jin*) a zjevně byl popuzen Maovými výroky o tom, že Čína díky systému komun dosáhne komunismu dříve než Sovětský Svaz.⁶ Vedení SSSR rovněž nelibě neslo krizi v Taiwanské úžině na podzim roku 1958, kterou mohla ČLR zatáhnout Sovětský Svaz do otevřeného konfliktu s USA. ČLR totiž zahájila protiamerickou kampaň a rozšířila pásmo svých teritoriálních pobřežních vod tak, aby do něj zahrnula velkou část Taiwanské úžiny. USA toto nerespektovaly a ČLR na oplátku stereotypně vydávala množství „vážných varování“ (yanzhong jinggao). USA posílily své vojenské postavení na ostrově vysláním 130 válečných plavidel a instalováním nejmodernější vojenské techniky včetně nosičů jaderných zbraní. Kuomintangská vláda tlačila na to, aby se USA neomezovaly pouze na obranný charakter akce a zaútočily na pevninu. Její naděje však byly zklamány, když USA kvitovaly nabídku Zhou Enlaie na přímé setkání. Sovětský Svaz podpořil čínský postoj až poté, co odeznělo riziko bezprostředního konfliktu. Čínská strana to vnímala jako zbabělost a zradu, sovětská celou akci jako čínské nezodpovědné zahrávání si se spojenectvím.⁷

Ve stejné době jednal Chruščov s Maem o podpoření modernizace čínské armády včetně jaderných zbraní, což však bylo podmíněno souhlasem Pekingu s přítomností sovětského vojenského personálu ve vybraných čínských základnách. S tím Mao nesouhlasil a stalo se to záminkou ideologické a mezistátní roztržky. Chruščov náhle odvolal sovětské technické experty uprostřed rozdělané práce i s veškerými technickými plány. Roztržka se dostala na veřejnost v dubnu 1960 publikováním čínského pamfletu „Ať žije leninismus!“ 列宁万岁! (*Lieningzhuyi wansui!*),⁸ v němž byly reformovány zahraničně-politické priority ČLR, které se zjevně rozcházely se sovětskou zahraniční politikou. Čína začala vysílat ideologické kletby proti sovětskému revizionismu a obě strany si spílaly do zrádců. V tomto sporu se země východní Evropy včetně Československa postavily na stranu Moskvy, čímž došlo k rozšíření sporu na celý tehdejší socialistický blok. Velkým skokem a ukončením

⁶ Srv. Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 419.

⁷ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 70-71.

⁸ Pamflet si lze v angličtině přečíst např. na: <http://www.marx2mao.com/Other/LLL60.html>

hospodářské pomoci oslabená Čína se musela spolehnout více na sebe a ohlížet se po jiných spojencích.

Zajímavou epizodou bylo hlasitě deklarované spojení ČLR s Albánií, malou, vzdálenou a z hlediska velmocenské politiky bezvýznamnou zemí. Peking se stavěl nesouhlasně k moskevskému diktátu ve východní Evropě, a proto se zastal Hodžovy Albánské strany práce, která se stala předmětem kritiky Komunistické strany Československa za svůj postoj vůči Jugoslávii. Vzájemná náboženská, národnostní a sociální nevraživost mezi Albánci a jejich slovanskými sousedy se přetavila do podoby ideologického sporu.⁹ Nejvyšší státní představitel M. Shehu při velkolepě pojeté návštěvě Číny na oplátku pomáhal Mao Zedongovi vytvářet zdání mezinárodní podpory pro Kulturní revoluci. Během návštěvy bylo vypracováno i čínsko-albánské komuniqué, které bylo oběma stranami označeno za dokument mimořádného historického významu. Kromě iluze podpory však toto spojení nic podstatného nemohlo přinést.

V první polovině šedesátých let se ČLR snažila navázat co nejtěsnější vztahy s rozvojovými zeměmi a pokračovat tak ve svých úspěších při konferenci v Bandungu. Zhou Enlai se roku 1965 vydal na rozsáhlou cestu po zemích Afriky a Asie a byla zahájena čínská politika poskytování hospodářské pomoci, jakou bylo například budování železnice mezi Tanzánií a Zambií. Na druhou stranu se nepodařilo ustavit Konferenci zemí třetího světa v Alžíru bez účasti SSSR. Mao Zedong přehodnotil svoji zahraničně-politickou vizi: Není důležitý konflikt mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi, ale mezi zeměmi bohatými a chudými, mezi světovým centrem a světovou periferií, mezi světovým rozvinutým městem a světovým rozvojovým venkovem. Čína se sice chtěla stát vůdcem světového venkova, stále však přes rozepře se zeměmi „světové socialistické soustavy“, předpokládala jistou možnost návratu do ní. Za posun lze považovat tezi Zhou Enlaie z roku 1969 o rozpadu světové socialistické soustavy a sociálněimperialistické povaze Sovětského Svazu¹⁰ v reakci na sovětskou okupaci Československa. Tím, že se světová socialistická soustava zhroutila, nebylo kam se vrátit. Zhou Enlaiova „teorie tří světů“ 三世界 (*sange shijie*)¹¹ rozdělila státy světa do tří skupin. Do prvního světa náleží obě supervelmoci: USA a SSSR, do druhého jejich bohatší spojenci a do třetího chudé „nezúčastněné“ země včetně Číny. Státy třetího světa se pod vedením Číny mají spojit v zájmu potlačení hegemonismu obou supervelmocí.

⁹ Viz Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 81

¹⁰ Nový čínsko-sovětský spor dokonce vyústil ozbrojenými srážkami na společné hranici v povodí řeky Ussuri na severovýchodním pomezí Číny roku 1969.

¹¹ Tato teorie byla světu představena Deng Xiaopingem na 6. mimořádném zasedání OSN v New Yorku v dubnu 1974.

Snaha o vůdcovskou pozici „hnutí nezúčastněných“ 胡胡胡胡胡 (*bujiemeng yundong*) byla ovšem zmařena chaosem tzv. Velké kulturní proletářské revoluce 胡胡胡胡胡胡胡胡胡 (*wuchan jieji wenhua da geming*).

V prvních letech „kulturní revoluce“ zprůtrhala ČLR téměř zcela styky s okolním světem včetně Albánie a dostala se do naprosté mezinárodně-politické izolace. Země byla uvržena ve zmatek dle hesel Mao Zedonga o budování socialismu jako nepřetržitým chaosem. V roce 1967 se Rudé gardy 红卫兵 (*hong wei bing*) zmocnily ministerstva zahraničí. Kromě ničení archívních záznamů ministerstva byla zcela rozložena kontinuita zahraniční politiky. John F. Fairbank charakterizuje rudogardistickou zahraniční politiku takto: „Jak se rudogardistický duch provádění revoluce na všech frontách rozšířil do zahraniční politiky, stala se čínská velvyslanectví v cizině středisky revoluční agitace a nediplomatického podněcování místní společnosti. Mezi zářím 1966 a srpnem 1967 vedl tento subjektivní a emocionální postoj v kontaktu s cizinou k přerušení diplomatických styků s několika zeměmi, odvolání všech čínských velvyslanců s výjimkou jediného a úpadku zahraničního obchodu. Jako součást domácích zmatků vyplenily Rudé gardy sovětskou a britskou ambasádu a britské velvyslanectví přitom vypálily do základů, stejně jako indonéské¹² o něco později. Obrovské rozhorčené mítinky byly chabou náhražkou za diplomatické vztahy.“¹³

Došlo i k ochlazení čínsko-severokorejských vztahů po příklonu Severní Koreje k Sovětskému Svazu. Na hranicích mezi Tibetem a Sikkimem proběhla na popud Rudých gard týdenní přestřelka s nerozhodným výsledkem. Fanatický proud čínské zahraniční politiky zosobňoval Lin Biao 林彪, ministr národní obrany a na IX. sjezdu KS Číny v dubnu 1969 oficiálně proklamovaný nástupce Mao Zedonga. Jeho heslem bylo: „Je třeba bojovat na dvou frontách“ 梁条战线上作战 (*liang tiao zhanxian shang zuo zhan*) (proti SSSR i USA), čímž uměle zveličoval nebezpečí válečného konfliktu, aby zdůvodnil vedoucí postavení armády a růst vlastní politické moci. Nicméně vliv tohoto „Maova nejbližšího soudruha ve zbrani“ 胡胡胡胡胡胡胡胡胡胡胡胡 (*Mao zhuxide qinmi zhanyou he jiebanren*) a muže číslo dvě ve stranické hierarchii začal upadat, když chtěl Mao Zedong oslabit roli armády v politickém systému, a proto rozpoutal spolu s mužem číslo tři, Zhou Enlaiem 周恩来, kampaň proti Linovi. Lin Biao potom zahynul za tajemných okolností při útěku v letadle nad Mongolskem. V zahraniční politice zvítězila nakonec racionální koncepce Zhou Enlaiova, která postupně vymaňovala Peking z mezinárodní izolace.

¹² Rudá Čína s nelibostí sledovala potlačení pokusu o převrat Komunistické strany Indonésie.

¹³ Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 437

Důležitým mezníkem pro mezinárodně-politické postavení ČLR byla změna ve vztahu ke Spojeným státům americkým po nástupu pravicového republikánského prezidenta Richarda Nixona a jeho zahraničně-politického poradce Henry Kissingera. Zatímco se vztah k bývalému spojenci na východě zhoršoval a eskaloval roku 1969 ozbrojeným konfliktem na Ussuri,¹⁴ vztahy s druhou supervelmocí se začaly v letech 1971-1972 oteplovat. Podnětem se stala Nixonova nabídka na normalizaci americko-čínských vztahů na 136. schůzce velvyslanců v únoru 1970 ve Varšavě a tzv. Nixonova doktrína o novém uspořádání v Asii dle hesla „Asie Asiatům“. USA uznaly, že ČLR nehrozí svým nejbližším sousedům Taiwanu a Vietnamu, a tudíž může být omezena vojenská přítomnost USA ve východní Asii a mohou být zrušeny některé vojenské stanice v blízkosti hranic s ČLR, např. v Nepálu.¹⁵

Až do roku 1979, kdy byly navázány oficiální diplomatické styky mezi ČLR a USA, docházelo k vzájemnému poznávání a postupnému oteplování vztahů. Nejprve po pákistánském prezidentovi v listopadu 1970 a později v lednu 1971 po rumunském velvyslanci byla z Pekingů do Washingtonu tlumočena pozvánka k návštěvě amerického diplomata. V dubnu 1971 byla nečekaně do ČLR pozvána skupinka amerických stolních tenistů, kteří se účastnili světového šampionátu v japonské Nagoji. Byla to první americká sportovní delegace na půdě ČLR od jejího vzniku v roce 1949.¹⁶ Světový tisk o tomto překvapivém kroku čínské strany a následném čínsko-americkém „otřukávání“ psal jako o „pingpongové diplomacii“. Setkání Zhou Enlaie s americkým týmem stolních tenistů byl zásadním zlomem ve vztazích mezi Pekingem a Washingtonem.

Jako posel za Spojené státy americké se do Číny nakonec dostal Henry Kissinger. Stalo se to za velmi zvláštních okolností. Henry Kissinger se při oficiální návštěvě Pákistánu 9. července 1971 omluvil kvůli nevolnosti a požádal o několikadenní odpočinek. Avšak místo aby se odebral na letoviště v horách nabízené pákistánským prezidentem, odjel na vojenské letiště nedaleko Islamabadu, odkud se přímým letem dostal do Pekingů, aby tam sedmnáct hodin jednal s Zhou Enlaiem o Vietnamu, Taiwanu a přípravě cesty prezidenta Nixona do ČLR. Prezident Nixon v televizním vystoupení 15. července uvedl, že jeho cesta do ČLR nebude „na úkor našeho starého přítele“ (rozuměj Taiwanu) a Čankajškovi napsal dopis, ve kterém ho ujistil o zachování vojenských závazků vůči Čínské republice na Taiwanu.¹⁷ Zároveň však bylo Spojenými státy oficiálně oznámeno, že USA budou usilovat o přijetí ČLR

¹⁴ Konflikt na Ussuri mohl sloužit i jako signál Spojeným státům americkým o nefunkčnosti sovětsko-čínských vztahů a ochotě navázat přátelštější styky s USA.

¹⁵ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 113.

¹⁶ V přátelském exhibičním zápase v Šanghaji Čína zvítězila, což jistě mělo i svoji propagandistickou hodnotu.

¹⁷ Kubek Anthony: The Red China Papers (What Americans Deserve to Know About U.S.-Chinese Relations). Arlington House Publishers, USA 1975, str. 200.

do OSN. Pro svět byl zvrat v americko-čínských vztazích dosti překvapivý. Zvláště Japonsko jako spojenec USA v regionu východní Asie to neslo nelibě. Právě otázka Taiwanu byla největším oříškem druhé Kissingerovy návštěvy v ČLR. Nakonec se s Zhou Enlaiem shodli na na první pohled vágním prohlášení, že „všichni Číňané na obou stranách úžiny tvrdí, že je jen jedna Čína.“¹⁸ Aby lid ČLR nebyl příliš znepokojen paktováním s bývalým „nepřítelem číslo jedna“, zdůrazňoval čínský tisk, že se obnovení vztahů s USA komá z popudu samotných Spojených států, a ne naopak.¹⁹

Motivací ČLR bylo především získat na přimluvu USA členství v OSN. Americká zvláštní prezidentská komise původně navrhovala členství „dvou Čín“. Nakonec však mezi členy OSN převládl názor, že při hlasování ve Valném shromáždění OSN bude dle „politiky jedné Číny“ 一个中国原则 (*yige Zhongguo zhengce*) členství ČLR v OSN včetně hlasu v Radě bezpečnosti podmíněno vyloučením Čínské republiky na Taiwanu. Čankajšek vyzval „všechny síly spravedlnosti“, aby „zabránilly úsilí maoistů vpašovat se do Spojených národů a použít toto těleso jako platformu a základnu pro nový mezinárodní útok.“²⁰ 25. října 1971 proběhlo hlasování o návrhu Albánie a dvaceti dalších členů o přijetí ČLR a vyloučení „zástupců Čankajška“ na půdě Valného shromáždění takto: 76 hlasů pro, 35 proti a 17 se zdrželo hlasování. Vyhlášení výsledků bylo provázeno bouřlivým aplausem zástupců „třetího světa“. Hodinu a půl předtím byl hlasováním zamítnut návrh USA, který požadoval zahrnout vyloučení Čínské republiky na Taiwanu mezi „důležité otázky“, které pro schválení vyžadují dvoutřetinovou většinu. Delegation Taiwanu s hořkostí opustila sál ještě před hlavním hlasováním. USA tak ukončily svůj 22 let dlouhý boj o udržení Taiwanu v OSN.

Přijetí ČLR do OSN znamenalo pro většinu zemí navázání diplomatických styků s Pekingem. Zároveň podle principu jedné Číny byly přerušeny styky s vládou v Taipei. Je tedy zřejmé, že rok 1971 znamenal pro Peking zásadní posun v mezinárodně-politickém postavení, ačkoliv uvnitř stále de facto probíhala občanská válka. Dle dohody přijel v únoru 1972 na státní návštěvu ČLR prezident Nixon. Na letišti ho nečekaly davy a i v ulicích bylo prázdno. S Mao Zedongem hovořil asi hodinu a o zbytek programu se staral Zhou Enlai. Po dvou nocích intenzivního vyjednávání bylo sepsáno společné komuniké. Na prohlášení čínské strany o nedělitelnosti Číny, Taiwanu jako provincii ČLR a nutnosti odstranění amerických sil a zařízení z ostrova odpověděly USA takto: „Spojené státy potvrzují, že všichni Číňané na obou stranách úžiny uznávají, že je pouze jedna Čína a že Taiwan je součástí Číny... A znovu

¹⁸ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 115

¹⁹ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 114

²⁰ Kubek Anthony: The Red China Papers (What Americans Deserve to Know About U.S.-Chinese Relations). Arlington House Publishers, USA 1975, str. 208.

zdůrazňují svůj zájem o mírové řešení taiwanské otázky samotnými Číňany. S touto vyhlídkou ujišťují o konečném cíli odstranit všechny americké síly a všechna vojenská zařízení z Taiwanu. V mezidobě budou postupně stahovat svoje posádky a vojenská zařízení z Taiwanu v závislosti na snižování napětí v oblasti.“²¹

Toto poměrně vágní prohlášení lze považovat za velký ústupek americké strany. Představitelé obou států se rovněž dohodli na zavedení styků v oblasti mezinárodního obchodu, vědy, kultury, sportu a sdělovacích prostředků. Také byly stanoveny speciální mise v Paříži pro kontakt mezi oběma vládami.

Cesta k normalizaci vzájemných vztahů byla nastolena i s Japonskem. Vláda ČLR se roku 1972 vzdala nároků na reparace za škody způsobené japonskou okupací v letech 1931-1945. Zároveň čínská vláda dala najevo, že jí nevadí americko-japonská bezpečnostní smlouva. V létě pozval Zhou Enlai japonského premiéra Tanaku do Pekingu a hned v září bylo ve společném prohlášení rozhodnuto ustanovení oficiálních diplomatických styků.²²

Vztahy byly zlepšeny i s Evropou, jak západní, tak východní. V květnu 1975 ČLR uznala existenci EHS a zřídila místo čínského oficiálního představitele u EHS. Deng Xiaoping navštívil Francii, zemi, kde v mládí studoval. Západoněmecký kancléř Schmidt zase přicestoval na oficiální cestu do Pekingu. Ve vztahu k východoevropským zemím ČLR zmírnila svůj fanaticky ideologický pohled a přistoupila k oblíbenému (často však bezbarvému a nic neříkajícímu) konceptu pěti zásad mírového soužití zemí s rozdílným společenským zřízením. Normalizace se vztahovala dokonce i na Jugoslávii, kterou Peking do té doby považoval za prototyp revizionismu. Podle teze o rozpadu „světové socialistické soustavy“ si ČLR zredukovala počet zemí „budujících socialismus“ na dvě: Rumunsko a Albánii. Severní Koreu, severní Vietnam a samu sebe považovala ČLR v tehdejší době za „socialistickou rozvojovou zemi“.²³

2. 2 Mezinárodní vztahy ČLR za Deng Xiaopinga

Po smrti Zhou Enlaie v lednu 1976 a Mao Zedonga v září téhož roku se v bojích o nejvyšší mocenskou pozici v Číně v únoru 1978 nakonec prosadil několikrát již zapuzený Deng Xiaoping □□□. Za jeho vlády se pokračovalo v již nastoupeném trendu zahraniční politiky směrem k rozšíření působnosti v mezinárodním společenství, zvýšení účasti v mezivládních a nevládních organizacích (především těch finančních) a otevírání se a

²¹ Kubek Anthony: The Red China Papers (What Americans Deserve to Know About U.S.-Chinese Relations). Arlington House Publishers, USA 1975, str. 227.

²² Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 117

²³ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 117

vymaňování se z izolace. Dengova transformace však nebyla úplná, čínská zahraniční politika se stále vyznačovala nezkušeností diplomatických sborů a účast v mezinárodním společenství byla poměrně slabá. Proces vytváření zahraniční politiky zůstal vysoce centralizovaný. Peking usiloval o mnohá práva a privilegia velké mocnosti, aniž by přijal většinu povinností a odpovědností.

Deng Xiaoping pronesl dva slavné výroky, které charakterizují i jeho reformy. Prvním se přihlásil k pragmatismu: „Je jedno, jestli je kočka černá nebo bílá. Hlavně že chytá myši.“ □□□□□□, □□□□□□□□ (*Buguan baimao heimao, zhuodao laoshu jiushi haomao*). Deng na rozdíl od předchozích let povýšil odbornou znalost nad „správnou“ politickou příslušnost. Nahrazení diletantismu straníků profesionalitou odborníků znamenalo v ohromném čínském měřítku rychlý a hmatatelný pokrok. Druhým výrokem se snažil obrodit vůbec motivaci k ekonomickým reformám: „Být bohatý je krásné“ (*You qian shi meilide*). Pro mentalitu lidí to znamenalo totální odvrát od dříve propagované rovnosti a nemajetnosti jako ctnosti. Reformní program čtyř modernizací □□□□□ (*sige xiandaihua*) (průmyslu, zemědělství, vědy/techniky a armády) si vytkl za cíl začlenit Čínu mezi země se silným ekonomickým potenciálem do konce tisíciletí. V blízkosti Hongkongu vznikly tzv. zvláštní ekonomické zóny □□□□ (*jingji tequ*) Shenzhen, Zhuhai a Shantou a naproti Taiwanu zóna Xiamen. Tyto zóny, často příznačně vznikající na místech bývalých smluvních přístavů neslavné koloniální éry, přispěly k budování obchodních vazeb se zahraničím. Zvláštní ekonomické zóny, jejichž počet se do roku 1984 zvýšil na čtrnáct, začaly neuvěřitelně prosperovat a staly se předvojem pro celý bohatnoucí pobřežní pás.

Dalším výrazným přínosem reform bylo přehodnocení možností zahraničního obchodu a zahraničních investic jako hnacího motoru ekonomického růstu. Čínská komunistická strana v podstatě se zpožděním napodobila úspěšnou cestu svých východoasijských sousedů, které (kromě Japonska) kdysi bývaly na úrovni tributárních vazalů Číny a v poválečných letech se o nich začalo hovořit jako o asijských tygrech. U počátku úspěchu Japonska, Korejské republiky, Taiwanu, Singapuru, Hongkongu, Malajsie, Thajska a Indonésie byla státem prosazovaná proexportní politika a příliv moderních zahraničních technologií a kapitálu. Jak píše Rudolf Fürst: „...Již od roku 1978, kdy Dengem prosazené reformy vstoupily v platnost, došlo k dramatickému nárůstu obchodní výměny, během níž se ČLR z 32. místa vypracovala již v roce 1989 na pozici 13. největšího exportéra na světě,

zatímco země bývalého sovětského bloku za srovnatelné situace nedosáhly podstatného průlomu do světového obchodu.²⁴

Po nástupu Deng Xiaopinga a přijetí do OSN bylo dalším klíčovým krokem pro zahraniční politiku navázání diplomatických styků s USA. Ačkoliv americko-čínská jednání začala velice slibně již v roce 1971, postupně především kvůli odmítavému postoji čínské extrémní levice uvízla na mrtvém bodě. Zlom nastal až v květnu 1978, kdy se během návštěvy amerického bezpečnostního poradce Zbigniewa Brzezinského v Pekingu podařilo dohodnout na formulacích, jež se staly základem pro komuniké podepsané 16. prosince 1978, vzápětí po definitivním potvrzení vítězství Deng Xiaopinga na 3. plénu ÚV KSČ. Oficiální navázání diplomatických styků mezi ČLR a USA se datuje k 1. lednu 1979.

V 80. letech se Čína již vymanila ze svého izolacionismu a z velké části i z nadvlády ideologie. Preferenční postavení za Deng Xiaopinga však získala ekonomika a pragmatismus. Na počátku 80. let se zájem ČLR soustředil především na USA, západní Evropu a Japonsko. Zintenzívnění styků s vyspělými kapitalistickými zeměmi slibovalo posílení modernizace. S nejbližším Japonskem uzavřela ČLR roku 1978 obchodní dohodu a smlouvu o přátelství.²⁵ V květnu roku 1985 byla podepsána Dohoda o obchodu a hospodářské spolupráci mezi Evropským hospodářským společenstvím a Čínskou lidovou republikou. Tato dohoda, která vstoupila v platnost v říjnu téhož roku, bývá obnovována každých pět let. V polovině 80. let došlo i k oživení vztahů s východní Evropou včetně Československa.

V září 1982 začala během návštěvy britské premiérky Margaret Thatcherové v Pekingu jednání o budoucnosti Hongkongu, na jehož Nová teritoria ztrácela Velká Británie k roku 1997 nárok podle staré smlouvy s Čínou o devadesáti-devítiletém „bezplatném pronájmu“. To, že Nová teritoria si Velká Británie nepřivlastnila na „věčné časy“ bylo způsobeno tehdejší tzv. „politikou otevřených dveří“ Spojených států amerických, které se k dělení čínského světa v době upadající dynastie Qing dostavily příliš pozdě, a proto si alespoň prosadily, že toto pro ně nevýhodné dělení nebude navěky. ČLR již během svého prvního vystoupení na půdě OSN roku 1972 deklarovala, že bude žádat vrácení celého Hongkongu. Británie s požadavkem Číny souhlasila z toho důvodu, že ostrov Hongkong a poloostrov Kowloon by nebyly bez Nových teritorií životaschopné (především kvůli pitné vodě) a také proto, že se ČLR zavázala po dobu nejméně padesáti let nezasahovat do zavedeného politického a ekonomického zřízení Hongkongu. Po složitých dvouletých

²⁴ Fürst Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci, str. 11. In: Mezinárodní vztahy 2/2002.

²⁵ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 166.

jednáních Čína prosadila všechny své požadavky a 19. prosince 1984 obě strany podepsaly Společné prohlášení vlády ČLR a Velké Británie o otázce Hongkongu.

Roku 1994 podepsaly Velká Británie a Čína deklaraci o navrácení území k Číně k 1. červenci 1997. Předáním vznikla „Speciální administrativní oblast“ (Special Administrative Region (SAR)). Čína v rámci deklarace přislíbila Hongkongu vysokou míru autonomie alespoň po dobu padesáti let dle zásady: „jedna země-dva systémy“ 一国两制 (*yige guojia liange zhidu*). Tento stav garantuje hongkongský právní řád, a především jakási mini-ústava známá jako Základní zákon 基本法 (*jiben fa*). Dle Základního zákona spadají otázky obrany a zahraničních věcí do kompetencí Pekingu, ale místní vláda má vnější pravomoci týkající se zahraničního obchodu (země je například samostatným členem Světové obchodní organizace). Kromě toho má Hongkong vlastní legislativu, právní a soudní systém a plnou ekonomickou nezávislost. Jsou rovněž garantovány všechny základní svobody, včetně svobody slova, shromažďování, tisku, vyznání a práva stávkovat a cestovat.²⁶ Podobně se mnohem méně významné portugalské Macao stalo 20. prosince 1999 součástí ČLR podle dohody mezi čínskou a portugalskou vládou z roku 1987. Integraci obou bývalých kolonií do čínského prostředí usnadňují dvě Zvláštní ekonomické zóny na jejich hranicích: Shenzhen u Hongkongu a Zhuhai u Macaa.²⁷ Ke zdokonalování infrastrukturního propojení přispívá i to, že Hongkong i Macao plní roli „vstupní brány“ do Číny pro Taiwan a ostatní země světa.

Pekingská vláda by chtěla úspěšný koncept „jedna země-dva systémy“ aplikovat i na Taiwan, ačkoliv samostatnost Taiwanu je na rozdíl od koloniální minulosti v případě Hongkongu a Macaa důsledkem občanské války mezi komunisty a Kuomintangem. Svůj postoj k taiwanské problematice vyjádřil Deng Xiaoping při návštěvě Spojených států amerických v lednu 1979: „Až se Taiwan spojí s pevninou a bude jen jedna Čína, budeme plně respektovat taiwanskou realitu. Povolíme další existenci současného systému a nebudeme zasahovat do způsobu života. Dovolíme místní vládě na Taiwanu nadále udržovat vlastní vztahy s lidem jiných zemí... Věříme, že touto cestou dosáhneme mírového sjednocení. My Číňané jsme trpěliví. Nicméně si Čína vyhrazuje právo použít i jiné prostředky.“²⁸ Ivana Bakešová k tomu dodává: „ČLR tedy odmítá poskytnout záruku, že nebude řešit otázku Taiwanu vojenskou silou, zatímco Taiwan pod štítem ochoty USA garantovat jeho bezpečnost odmítá prohlásit, že se nikdy nepokusí potvrdit samostatnost státoprávním aktem. V důsledku toho přetrvává v Taiwanské úžině napětí, které zdánlivě

²⁶ Viz Židek Libor: Ekonomická situace v Hongkongu. In: Mezinárodní politika 1/2005.

²⁷ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 172

²⁸ Citace z Renmin Ribao, 1979, 2.1. Takto uvedená in: Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 173.

hrozí vypuknutím ozbrojeného konfliktu.“²⁹ Tatáž autorka se nicméně domnívá, že „slovní přestřelka, ozývající se nad vodami Taiwanské úžiny má stejně jako dělostřelecká palba, která se v těchto zeměpisných šířkách rozléhala déle než 20 let, význam pouze symbolický. Rozhodujícím faktorem určujícím budoucnost vztahů mezi Taiwanem a pevninou bude příslušnost většiny obyvatel obou celků ke společnému kulturnímu zázemí.“³⁰ Nicméně rovněž nelze přehlédnout, že na rozdíl od Hongkongu a Macaa, bývalých koloniálních subjektů bez národní identity, které toto vakuum mohou po návratu pod čínskou správu vyplnit identitou čínskou, se na Taiwanu vyvinul pocit taiwanské národní příslušnosti a hrdosti.

Vzestup mezinárodní váhy reformní Číny byl na Západě vnímán víceméně pozitivně až do 4. června 1989, kdy byly na Náměstí nebeského klidu tanky rozeznány prodemokratické demonstrace a první stranický tajemník Zhao Ziyang byl za svoji kritiku krveprolití odstaven do domácího vězení. V létě 1989 postoupil do čela KS Číny Jiang Zemin □□□, do té doby nepřiliš známý stranický tajemník ze Šanghaje, který se svým charismatem ani vlivem nemohl vyrovnat Mao Zedongovi nebo Deng Xiaopingovi, jenž zůstal v ústraní skutečným politickým vůdcem. Od léta 1989 se začíná v oficiálních médiích objevovat nový směr státní propagandy zaměřený na vlastenectví, ovšem na rozdíl od vlastenectví demonstrantů pouze takové, které je loajální ke komunistické straně a politickému zřízení. Zároveň dal v roce 1992 Deng Xiaoping svou symbolickou cestou na jih Číny najevo, že politické utužení neznamena zvrát v nastoupeném trendu kapitalistického hospodářství a ohlásil nutnost pokračování tržních reforem v rámci budování „socialismu se specificky čínskými rysy“ □□□□□□□□□□ (*you Zhongguo tese de shehuizhuyi*), na základě čehož byla revidována Ústava. Rudolf Fürst definuje tento rozporupně znějící pojem „tržní socialismus“ jako „druh byrokraticky řízené ekonomiky, která umožňuje paralelní existenci státního, polosoukromého a soukromého sektoru...Zdůrazňování pojmu socialismu samého obsahuje ideologický akcent na kontinuitu režimu a naznačuje závazek vlády na udržení sociální stability.“³¹ Možná lze však spíše než o byrokraticky řízeném kapitalismu hovořit o „živelném kapitalismu“, v lecčems podobném tomu evropskému z konce 19. století.

²⁹ Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 174.

³⁰ Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 175.

³¹ Fürst Rudolf: Čína ve XX. století (díl 3.). Univerzita Palackého v Olomouci 2006, str. 16-17.

2. 3 Mezinárodní vztahy ČLR za Jiang Zemina a třetí generace politických vůdců

Jiang Zeminova generace je známa jako politická elita „třetí generace“, typická svým technokratickým způsobem myšlení a jednání, jež vyznávala věcnější, neideologické přístupy bez dogmatických předsudků, avšak jednomyslně kladla důraz na uchování autoritářského systému. V zahraniční politice se projevuje nová flexibilita a sofistikovanost, proces vytváření zahraniční politiky se stal více decentralizovaným, institucionalizovaným a mnohem méně závislým na jakémkoliv jednotlivém vůdci. Jednou z klíčových změn bylo posílení role malých vedoucích skupin (□□□□ *lingdao xiaozu*), což jsou výbory vedené členy Stálého výboru politbyra a složené z členů komunistické strany koordinující zásadní politické záležitosti. Tyto malé vedoucí skupiny se staly velmi důležitými především na poli zahraniční politiky, kde zajišťují stranický dohled nad vládními aktivitami.

Konec studené války přinesl pro ČLR konec dilematu, ke které supervelmoci se připojit. Zánik bipolárního systému pomohl Číně nalézt vědomí vlastní politické a ekonomické síly, což ji činí aktivnější a sebevědomější na mezinárodním poli. Čína posílila svoji pozici v regionu a stálý ekonomický růst ji učinil regionální velmocí. Izolace neoautoritářské Číny trvala jen do akce NATO „Pouštní bouře“ roku 1991 ve válce v Perském zálivu, kterou ČLR jako člen Rady bezpečnosti OSN nevetovala. Přesto si Čína udržela vlastní pohled na věc a válku v Perském zálivu, intervence na území bývalé Jugoslávie a především vybombardování čínské ambasády vojsky NATO v Bělehradě v roce 1999 považovala za potvrzení expanzivní tendence Západu. Od začátku 90. let se v Číně prosazují neoautoritářské názorové proudy na úkor prozápadních liberálů, kteří byli represí státu a posílenou kontrolou hromadných sdělovacích prostředků vytlačeni z veřejného prostoru. Toto období je ovlivněno rozpadem bipolárního systému a pocitem zklamání z liberalismu, který podle názorů obecně rozšířených v Číně nepřinesl pozitivní výsledky (poukaz na slabé Rusko 90. let), stejně jako růstem nacionalismu a pocitem triumfalismu, živeného ekonomickým rozmachem země a sebeidentifikací s bohatými asijskými státy se silnou pozicí čínského etnika (zejména se Singapurem).³² Víra v „asijské hodnoty“ (*Yazhou jiazhi guan*) posiluje pocit identity a vlastní odlišnosti vůči Západu.³³

³² Čínské politické a ekonomické myšlení 90. let je významně ovlivněno názory singapurského politika Lee Kwan Zewa.

³³ Srv. Fürst Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. In: Mezinárodní vztahy 2/2002, str. 12.

„Po uplynutí řady staletí od zákazu objevitelských námořních cest jako počátku hermetického uzavírání se Číny do sebe (dynastie Ming) je reformní kurz, který prosadil Deng Xiaoping, historickým zvratem, protože kdysi pasivní a defenzivní taktika je vystřídána aktivní ekonomickou politikou a asertivní zahraniční politikou doprovázenou reorganizací a modernizací ozbrojených sil. Ve vnitřní politice pokračuje tvrdé autoritářství a stát striktně odmítá Západem žádané demokratické reformy, které mají v ČLR jen minimální podporu zdola.“³⁴ Posilování Číny na mezinárodním poli během 80. a 90. let budilo na Západě obavy, zda se nová velmoc nevydá cestou expanzivních států typu nacistického Německa a komunistického SSSR. Argumentů potvrzujících obavy z čínské rozpínivosti byla celá řada: jaderný a raketový potenciál Číny, hrozby vůči Taiwanu, obsazení části neobydlených ostrovů Spratley v Jihočínském moři, nárůst vojenského rozpočtu a jeho netransparentnost, strategické pronikání do prostoru Andamanského moře a Bengálského zálivu prostřednictvím vojenské spolupráce s Barmou, jednostranná prosrbská politika na Balkánu, špionáž proti USA zaměřená na získání strategických vojenských technologií, šíření raketové techniky do problematických států (Írán, Pákistán). Kritický pohled na čínskou zahraniční politiku vycházel zejména z USA.“³⁵ Čínská zahraniční politika 90. let bývá na Západě hodnocena jako realistická, sebestředná, založená na pevné hierarchii, moci a předivu osobních konexí □□ (*guanxi*), nepříliš kooperativní a především nacionalistická. Hovoří se o změně paradigmatu z ideologického marxismu-leninismu-maoismu směrem k modernímu nacionalismu a patriotismu. Čínský nacionalismus 90. let a v Číně populární myšlenkové proudy jako „asijské hodnoty“ (*Yazhou jiazhi guan*), „nové konfucianství“ (*xin ruxue*), „neoautoritářství“ (*xin zhuanzhizhuyi*), či „východoasijský model rozvoje“ (*Dongya fazhan moshi*) jsou otevřené do světa, přitakávající realitě globalizace a sebevědomé v podtrhávání vlastních specifíků a předností. Univerzalistický svět doby moderní nahrazují postmoderním partikularismem, zdůrazňujícím historickou a kulturní podmíněnost civilizačních hodnot.³⁶

„Peking byl vždy nekompromisní v odmítání mezinárodních intervencí, ve kterých spatřoval porušení zásad mezinárodního práva a vnucování západních civilizačních hodnot pod záminkou humanitárních akcí- v obavě, aby se v budoucnu nestaly precedentem pro řešení problému v periferních oblastech ČLR (Ujgurská autonomní oblast Xinjiang, Tibet,

³⁴ Fürst Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. In: Mezinárodní vztahy 2/2002.

³⁵ Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 11.

³⁶ Srv. Hála Martin: Čína devadesátých let. In: Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 481.

vnitřní Mongolsko) zdůvodněných stejným způsobem.³⁷ Lze však poukázat na výjimky, například na Kambodžu, kde v 80. a 90. letech 20. století probíhala mírová mise OSN se souhlasem Pekingů a za účasti čínských civilních i vojenských sil, ačkoliv ČLR trvala na tom, že problém Rudých Khmerů je vnitřní záležitostí kambodžského státu.³⁸

Čínská diplomacie ochromená na počátku devadesátých let masakrem na Náměstí nebeského klidu začala od roku 1992 prosazovat intenzivnější vztahy se svými nejbližšími sousedy v rámci tzv. politiky dobrého sousedství 睦邻友好 (*mulin zhengce*), kterou o rok později, kdy byla zamítnuta žádost Číny o pořádání letních olympijských her, „globalizovala“ na všechny země světa ve snaze o vybudování multipolárního uspořádání světa bez hegemonického postavení USA. Je zajímavé, že odmítnutí pořadatelsví olympijských her 2000 (přisouzeno nakonec Sydney) chápala ČLR jako intriku Američanů, na něž žádné ústupky neplatí (Čína nabízela např. propuštění politického vězně Wei Jingshenga) a od té doby až do Deng Xiaopingovy smrti v roce 1997 nasadila vůči USA mnohem nesmiřitelnější politiku bez ústupků, kterážto taktika se jim krátkodobě osvědčila lépe.³⁹ Tato strategie čínské diplomacie bývá někdy označována jako „maxi-mini“, jak nazval Michael Yahuda maximalizaci čínských nároků za podmínky minimalizace vlastní odpovědnosti a ústupků.⁴⁰ Ukázala to i americká kapitulace ve věci vyhrožování Číně odebráním doložky nejvyšších výhod v přístupu na americký trh, pokud Peking neučiní pokrok v oblasti lidských práv. ČLR žádné ústupky neprovedla a dle kritérií stanovených prezidentem Clintonem v roce 1993, jí o rok později měla být doložka nejvyšších výhod odebrána. Avšak k tomu chyběla politická vůle, a také by to bylo vzhledem k rychle se rozvíjejícímu vzájemnému obchodu nepraktické, proto Clintonova administrativa doložku nejen prodloužila, ale navíc ještě vyvázala z obvyklé podmínky o dodržování lidských práv v Číně. V ČLR tento ústupek odnesla celá řada disidentů vězněním nebo odchodem do exilu. Američanům zůstala na nějakou dobu pouze jediná vyjednávací páka, a to blokování vstupu ČLR do WTO.⁴¹ Vojenské manévry v letech 1995-1996 v Taiwanské úžině rovněž ochladily vzájemné čínsko-americké vztahy a na Západě oživily debaty o čínské ekonomické i vojenské hrozbě. Napětí povolilo až po smrti

³⁷ Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: mezinárodní politika 9/2004, str. 12.

³⁸ Srv. Fürst Rudolf: Čína ve XX. století (díl 3.). Univerzita Palackého v Olomouci 2006, str. 48.

³⁹ Srv. Hála Martin: Čína devadesátých let. In: Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 485.

⁴⁰ Yahuda Michael: How Much Has China Learned about Independence? In: Googman David S.G.-Segal Gerald (eds.): China Rising, Nationalism and Independence. International Institute for Strategic Studies. London and New York, 1997.

⁴¹ Srv. Hála Martin: Čína devadesátých let. In: Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, 1998, str. 485-486.

Deng Xiaopinga v roce 1997 a konečném transferu moci do rukou generálního tajemníka ÚV KS Číny a prezidenta ČLR Jiang Zemina. Jiang Zeminovi a Clintonovi se podařilo zklidnit vzájemné vztahy a v roce 1997 bylo dosaženo v podstatě nejlepších bilaterálních vztahů s USA od vzniku ČLR vyhlášením tzv. „strategického partnerství“.

Pokud hovoříme o čínsko-amerických vztazích 90. let, nesmíme opomenout ani čínsko-ruské vztahy. Ty se začaly lepšit již na konci 80. let ještě za Sovětského Svazu, kdy Kreml ukončil podporu Vietnamu a Severní Koreje, umožnil řešení situace v Kambodži, stáhl vojska z Mongolska a redukoval počet vojsk na hranicích s ČLR. Po rozpadu SSSR pokračovalo oteplování čínsko-ruských vztahů až k uzavření „strategického partnerství“ roku 1996, které dokončilo demilitarizaci čínsko-ruských hranic a dospělo k jejich vzájemnému uznání. Urychlení vzájemného přibližování způsobil konflikt v Kosovu a nástup administrativy George Bushe ml. Pokračující zbrojní embargo USA a EU posílilo i čínsko-ruskou vojenskou spolupráci a Rusko se navíc stalo významným dodavatelem ropy a zemního plynu do ČLR. Roku 1996 byla ustavena Organizace Šanghajské spolupráce □□□□□□ (*Shanghai hezuo zuzhi*), tzv. Šanghajská pětka (*Shanghai wuguo*), která má rovněž utužovat vztahy a podporovat spolupráci mezi Ruskem, ČLR a třemi postsovětskými středoasijskými zeměmi- Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Tádžikistánem, k nimž se později přidal i Uzbekistán. Tyto země dosáhly dohody o společné demilitarizaci pohraničí, což pro Čínu znamená vyřešení vztahů se severními a západními sousedy a snížení rizika kontinentální vojenské hrozby (kromě přetrvávajícího, avšak nikoli akutního hraničního sporu s Indií).⁴²

V roce 1997 postihla asijský region ekonomická krize, kterou se Číně podařilo ve srovnání s jinými státy (např. Indonésií) poměrně dobře překonat. Upevnilo se tak regionální i mezinárodní postavení Číny, což 11. prosince 2001 vyústilo do dlouho očekávaného vstupu ČLR do WTO, což Číně přineslo zvýšení přímých zahraničních investic. Vstupem do WTO vzrostla také váha i aktivita Číny v soustavě mezinárodních ekonomických vztahů a v mezinárodních institucích v síti OSN i mimo ni. Začleněním se do světové ekonomiky se Čína nevyhnutelně globalizuje, nelze ovšem podcenit ani sinizaci okolního světa.

⁴² Srv. Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 11.

2. 4 Mezinárodní vztahy ČLR za Hu Jintaoa a čtvrté generace politických vůdců

Na 16. sjezdu KS Číny v roce 2002 se stal generálním tajemníkem Hu Jintao □□□ a byl výrazně obměněn Stálý výbor Politbyra. Stejně jako si Deng Xiaoping zachovával svůj vliv na „třetí generaci“ komunistických vůdců, tak si i Jiang Zemin ponechal značnou míru moci jako předseda Ústřední vojenské komise až do roku 2004. Hu Jintao se stal v roce 2003 prezidentem, viceprezidentem Zeng Qinghong , postu předsedy Státní rady se ujal Wen Jiabao a ministerstva zahraničních věcí Li Zhaoxing . Rudolf Fürst charakterizuje „čtvrtou generaci“ jako „generaci narozenou v rozmezí 40. a 50. let minulého století, poznamenanou v mládí událostmi kulturní revoluce. Prošla tedy v raném věku chaotickým obdobím, plným násilí a mediální manipulace, poté zklamáním z úpadku ideologie, v jejímž duchu byla vychována. Názorově netvoří jeden blok, shoduje se v pragmatismu, patriotismu a neoautoritářství, není otevřeně prozápadní. Profesionálně se pokládá za silnější než generace předchozí, dominantním vzděláním jsou technické a přírodovědné obory na čínských univerzitách. Existence osobních známostí mezi vysokými funkcionáři a privilegií potomků prominentních kádrů hraje nadále významnou roli v nejvyšších politických kruzích.“⁴³ Osobní politický styl Hu Jintaoa je pokládán za méně okázalý a více odborně založený než Jiangův. Hu Jintao má zkušenosti s utužováním režimu v Tibetu v roce 1989 či s vedením kampaně proti sektě Falun Gong.

Ještě před obměnou na nejvyšších čínských postech však došlo k tragickým událostem v USA 11. září 2001, které zformovalo mezinárodní tažení proti terorismu a významně ovlivnilo čínsko-americké vztahy. ČLR podpořila rezoluci OSN proti terorismu, aktivně začala spolupracovat s USA a zeměmi NATO a neprotestovala dokonce ani proti intervenci NATO v Afghánistánu a strpěla rozmístění amerických vojsk ve střední Asii. Díky dobrým vztahům s Pákistánem stoupla rovněž role čínské diplomacie v USA.⁴⁴ Později se čínská zahraniční politika postavila velmi střídavě k americké intervenci v Iráku. Ačkoliv Peking odmítl vojenský zásah, neuchýlil se k tradičním ideologickým frázím a osočování, čínská média střídavě zpravovala o probíhajících událostech a nechala odborníky z vědeckých ústavů věcně komentovat situaci. ČLR prosazovala mírové řešení a záštitu OSN a dokonce podpořila zbrojní inspekci OSN v Iráku. Mezi nesporné diplomatické úspěchy ČLR patřilo zorganizování mírových rozhovorů mezi USA a Severní Koreou v době korejské jaderné

⁴³ Fürst Rudolf: Čína ve XX. století (3. díl). Univerzita Palackého v Olomouci 2006, str. 35.

⁴⁴ Srv. Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 12.

krize roku 2003, které vyústily k řadě jednání „dva plus čtyři“ obou korejských států, ČLR, USA, Japonska a Ruska.⁴⁵

Čínská diplomacie učinila kroky k diverzifikaci zdrojů politické analýzy, které získává z vládního a nevládního prostředí. Oddělení plánování politik hraje prominentní roli jako interní think-tank a ministerstvo zahraničních věcí najímá mimovládní odborníky jako konzultanty pro technické záležitosti. Čínští vědci a političtí analytici často cestují do zahraničí, jednají s mezinárodními experty v oboru a pomáhají zvýšit citlivost čínských vůdců k mezinárodním trendům a seznamují je s širokým spektrem politických možností. Dalším faktorem, který obohatil čínský proces vytváření zahraniční politiky je rostoucí veřejná diskuse o globálních záležitostech. Otevřené debaty o citlivých záležitostech jako je nonproliferační a raketová obrana byly ještě před dvaceti lety nemyslitelné. Dnes odborníci pojednávají o těchto záležitostech v tisku, televizních pořadech a knihách a formují tak čínskou diplomacii, někdy i kritikou oficiální stranické politiky. Většina současných čínských diplomatů byla poslána na nějaký čas do zahraničí, mluví alespoň jedním cizím jazykem plynule a obdržela univerzitní diplom na evropských nebo amerických univerzitách.⁴⁶

Ekonomická akcelerace Číny 80. a 90. let minulého století znamenala mimo jiné za období 1980-2000 téměř sedminásobné zvýšení HDP na obyvatele v absolutním vyjádření podle kurzového přepočtu k dolaru a ještě o něco více v přepočtu podle parity kupní síly.⁴⁷ Ekonomické regionální postavení Číny se upevnilo do té míry, že země začala hrát téměř vyrovnanou úlohu vzhledem k Japonsku. Rostoucí hospodářská síla Číny se projevila i v jejím mezinárodním postavení. Významným mezníkem a vyústěním postupného otevírání se světu se stalo její přijetí do Světové obchodní organizace (WTO) koncem roku 2001. Mimoto vzrostla váha a aktivita Číny v rámci mezinárodních ekonomických vztahů a mezinárodních ekonomických institucí v síti OSN i mimo ni. Důvěra mezinárodního kapitálu vedla k razantnímu růstu přímých zahraničních investic do Číny. Všemi těmito úspěchy se posunuly čínské ambice z role hegemonu v regionu nebo vůdce zemí „třetího světa“ k aspiraci na hegemonu v globálním měřítku. Čínské úspěchy oživily v 60. letech ještě futurologickou teorii globálního diagonálního přesunu ze „starých“ center (Severní Amerika, západní Evropa) do „nových“ (asijské tygři ve východní a jihovýchodní Asii).⁴⁸ Dlouhodobý růst životní úrovně v Číně od ekonomických reforem lze ovšem relativizovat nízkým výchozím

⁴⁵ Srv. Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 12.

⁴⁶ Srv. Medeiros Evan S., Fravel M. Taylor: China's New Diplomacy, Foreign Affairs, Vol. 82, No. 6, Nov/Dec 2003.

⁴⁷ Srv. Foltýn Jaroslav: Čína: procitá hospodářský obr definitivně? In: Mezinárodní politika 5/2003, str. 18.

⁴⁸ Srv. Foltýn Jaroslav: Čína: procitá hospodářský obr definitivně? In: Mezinárodní politika 5/2003, str. 18.

základem, jakož i nárůstem životních nákladů, které za maoismu nebyly, např. individuální daň z příjmu, nájemné, školné, poplatky za zdravotní péči nebo za energie. Neexistoval ani tlak reklamy a spotřebního chování v rámci sociálního prostředí, které nutí k nákupu spotřebních předmětů, které jsou vyžadovanými atributy dané sociální vrstvy.⁴⁹ Šíří se bezduchý konzumní způsob života. Alarmující je rovněž míra znečištění životního prostředí nebo narůstající rozdíl mezi sociálními vrstvami a mezi bohatými městy a chudým venkovem.

V první dekádě 21. století čínská zahraniční politika slouží vnitrostátním cílům svých vůdců, tj. posilování, reformování s zajišťování přežití komunistického politického systému na přechodu. I když je diplomacie země stále aktivnější, vnitrostátní situace zůstává nejistá, a tak se čínské vedení potýká s politickými, sociálními a ekonomickými změnami způsobenými tímto přechodem. Jak ukázala epidemie SARS (Severe Acute Respiratory Syndrom) na počátku roku 2003, čínský politický systém je stále neprůhledný a může ohrožovat ekonomiky a životy svých sousedů. Počáteční neschopnost Pekingu rychle ovlivnila jeho vztahy v asijsko-tichomořském regionu. Kvůli soustředění se na vnitřní stabilitu a zachování tváře čínští politici zpočátku nemoc ignorovali a nepodáním včasných informací tak usnadnili její rozšíření.⁵⁰

Klíčovými zeměmi v současné čínské zahraniční politice jsou USA, Rusko, středoasijské republiky vzniklé po rozpadu SSSR, Japonsko, oba korejské státy, Indie, EU, země ASEAN. V islámském světě je jejím tradičním spojencem Pákistán. Někdy se hovoří o možném strategickém trojúhelníku Čína-Rusko-Írán. Současná čínská zahraniční politika bývá považována spíše za bližší realistické než liberální škole v teorii mezinárodních vztahů. Cílem zahraniční politiky ČLR je vytvořit silnou, nezávislou, mocnou a sjednocenou Čínu, která je v globálním měřítku velmocí. Zahraničně politický establishment tvrdí, že Čína nemá žádné hegemonické nebo válečné ambice či žádné vyšší mezinárodní ideologické zájmy, které by chtěla šířit (typu světového komunismu bývalého SSSR nebo demokracie USA).

Od roku 2003 se stala součástí vládní i akademické rétoriky koncepce „mírového vzestupu Číny“ 中国和平崛起 (*Zhongguo heping jueqi*), ač nebyla oficiálně deklarována. Zahraniční politika se tak vymezuje jako nekonfrontační, kladoucí důraz na multilateralismus a upřednostňující tzv. měkkou sílu (ekonomika, kultura) v dosahování vlastních priorit. Čínští političtí vůdci nejspíš chápou nejbližší dvě dekády jako „strategickou příležitost“ 战略机遇期

⁴⁹ Srv. Fürst Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. In: Mezinárodní vztahy 2/2002, str. 24.

⁵⁰ Krchňavý Petr: Současné sino-vatikánské vztahy. Diplomová práce na FSV UK, Praha 2007, str. 69-70.

(*zhanlue jiyu*) pro rozvoj své země. ČLR zůstane pravděpodobně zaměřena na své četné domácí problémy. Přece jen, pokračování v ekonomické a politické modernizaci světově nejlidnatější země není malým úkolem. Číně se v současné době nevyplatí být agresivní mocností, usilující o dobytí světa. Rudolf Fürst pro to podává výčet důvodů: „Nemá univerzální, expanzivní ideologii, uplatnitelnou mimo vlastní hranice, nemá pro tyto účely dostačující vojenskou kapacitu, srovnání s úrovní moderní výzbroje USA a NATO vyznívá pro Čínu tristně. ČLR je z bezpečnostního hlediska velmi zranitelná (viz neúměrná koncentrace obyvatelstva ve východních přímořských provinciích, nedostatečná infrastruktura), ekonomika státu je příliš závislá na dodávkách surovin (viz společný zájem s Japonskem a Jižní Koreou na stabilizaci poměrů v Iráku) a finanční systém je příliš zatížen nevratnými dluhy státních podniků.“⁵¹

Spíše než nebezpečně soupeřit s jediným dominantním světovým hegemonem-USA, vyplatí se ČLR mnohem více strategie kooperace, využívání přístupu na trhy, lákání investorů do země, zaujímání pozic v mezinárodních organizacích, nakupování a získávání moderních patentů a technologií, budování si tradičních sítí osobních konexí, uvolňování migrace do zahraničí a využívání krajanských komunit ke svému prospěchu. Vyhlásit válku jakémukoliv mocnému státu by bylo pro Čínu značně nevýhodné, protože současný postupný a vytrvalý vzestup je jako stvořený pro mírové soužití s ostatními státy.⁵² Jiné je ovšem postavení v regionu, který je pro Čínu historickou tradicí daným gravitačním polem. Ve vztahu k územím, jež Čína považuje za součásti svého teritoria, je Peking nekompromisní, ať už jsou fakticky součástí ČLR (Xinjiang, Tibet, Vnitřní Mongolsko) nebo nikoliv (Taiwan).⁵³

⁵¹ Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 12.

⁵² Srv. Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004, str. 12

⁵³ ČLR se odvolává na stání dynastickou tradici (zejména z doby dynastie Qing, která ji umožňuje zdůvodnit své teritoriální nároky v dosahu bývalého mocenského okruhu.

III. Teoretické a ideologické koncepce ovlivňující zahraniční politiku ČLR a jejich čínská terminologie

3. 1 Marxismus-leninismus 马克思主义 (makesi-lieningzhuyi), někdy zkracováno na 马列主义 (ma-liezhuyi) nebo na 马列 (ma-lie).

V marxistickém pojetí mezinárodních vztahů ekonomika určuje politiku. Karl Marx 马克思 (Makesi) považuje tržní ekonomiku za historický fenomén, který má svůj počátek a konec a který je zatížen ničujícími vnitřními rozpory. Původní marxismus 马克思主义 (makesizhuyi) nerozpracovává žádnou zvláštní teorii mezinárodních vztahů už z toho důvodu, že neuznává za základní dělicí linii hranice mezi státy, nýbrž klade tuto dělicí linii do nitra států mezi vykořisťovatele 剥削者 (boxuezhe) a vykořisťované 被剥削者 (beiboxuezhe). Nezabývá se konfliktem mezi státy, ale konfliktem mezi třídami 阶级 (jieji), buržoazií 资产阶级 (zichanjieji) a proletariátem 无产阶级 (wuchanjieji). V prvních letech 20. století přicházejí marxisté s teorií imperialismu, podle které expanze jednoho kapitalistického státu se nutně střetává s expanzí jiného kapitalistického státu, což vyvolává vzájemné konflikty.⁵⁴ Kapitalismus 资本主义 (zibenzhuyi) tak vede k imperialismu 帝国主义 (diguozhuyi). Lenin 列宁 (Liening) se ve svém díle *Imperialismus, nejvyšší stádium kapitalismu*, vydaném v roce 1916, snaží ukázat, že konflikt mezi imperialisty je nevyhnutelný. Předvídá velký systémový konflikt (1. světovou válku), která vytvoří podmínky pro komunistickou revoluci 共产主义 (gongchanzhuyi geming).

⁵⁴ Srv. Drulák Petr: *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál, Praha 2003, str. 44.

Se vznikem komunistických států po první a druhé světové válce se v marxistické teorii prosazuje jako dominantní proud marxismus-leninismus coby oficiální doktrína těchto států. Marxismus-leninismus dělí státy dle třídního principu na státy imperialistické, které stále ještě slouží zájmům vykořisťovatelské buržoazie, a státy proletářské, které již vykořisťovatelský systém kapitalismu 剥削制度 (zibenzhuyi boxue zhidu) překonaly a budují beztřídní komunistickou společnost 没有阶级的社会 (meiyou jieji gongchanzhuyi shehui).⁵⁵ Heslo „Proletáři všech zemí spojte se!“ 全世界无产阶级的联合起来! (Quan shijie wuchanzhe lianheqilai!) vyzývalo ke vzájemné podpoře vykořisťovaných tříd, čímž se měl přibližovat nevyhnutelný pád kapitalismu a konečné vítězství komunismu 共产主义 (gongchanzhuyi). Nový mezinárodní řád se měl opírat o socialistický výrobní způsob 社会主义生产方式 (shehuizhuyi shengchan fangshi), v němž díky kolektivnímu vlastnictví 公有制 (gongyoushi) bude odstraněno vykořisťování 剥削 (boxue) a bude nastolena sociální spravedlnost. Paradoxem marxismu-leninismu je to, že tato původně kritická teorie hlásající požadavek radikálních společenských změn se se vznikem komunistických států stává strnulou ideologií zamezující jakýmkoliv změnám.⁵⁶

V prvních letech Čínské lidové republiky přejímal Peking ortodoxní marxisticko-leninskou zahraničně politickou doktrínu Sovětského Svazu, podle které je po druhé světové válce hlavním problémem mezinárodních vztahů studená válka 冷战 (lengzhan), chápaná jako rozpor mezi socialistickými a imperialistickými státy. Socialistické státy již překonaly vnitřní třídní rozpory 阶级矛盾 (jieji maodun) a utvářejí mezi sebou mírové společenství založené na demokratické spolupráci a bratrství. Imperialistické státy jsou naproti tomu ovládány agresivní finanční oligarchií, která usiluje o vnější ekonomickou expanzi na úkor ostatních. Představitelé imperialistických států na čas překonávají své vzájemné rozpory a směřují svou agresi na socialistické státy, v jejíž existenci právem vnímají bytostné ohrožení své podstaty. Studená válka je tak třídním bojem 阶级斗争 (jieji douzheng) přeneseným na úroveň států, v němž socialistické státy hájí zájmy vykořisťované třídy a imperialistické státy sledují zájmy vykořisťovatelů.⁵⁷

⁵⁵ Srv. Drulák Petr: Teorie mezinárodních vztahů. Portál, Praha 2003, str. 112-113.

⁵⁶ Srv. Drulák Petr: Teorie mezinárodních vztahů. Portál, Praha 2003, str. 113.

⁵⁷ Srv. Drulák Petr: Teorie mezinárodních vztahů. Portál, Praha 2003, str. 182.

3. 2 Mao Zedongovy ideje 毛泽东思想 (Mao Zedong sixiang)

Mao Zedongovy ideje jsou dle čínské ústavy aplikací marxismu-leninismu ve specificky čínských podmínkách. Základem Mao Zedongových idejí, mimo Čínu často označovaných jako maoismus 毛主义 (maozhuyi), je revoluční boj 革命 (geming douzheng) lidových mas 人民 (renmin qunzhong) proti vykořisťovatelským třídám 剥削阶级 (boxue jieji) a jejich státním strukturám nazývaný jako lidová válka 人民战争 (renmin zhanzheng). Obvykle se týká především rolníků, kteří v Číně tradičně tvoří velmi početnou vrstvu. Orientací na rolníky a agrární oblasti se Mao Zedong odlišuje od klasického marxismu-leninismu, který se snaží oslovit především městský proletariát. Lidová válka používá taktiku guerrilového válčení 游击战 (youjizhan), kdy jsou rolníci masově zapojováni do politické transformace společnosti. Během občanské války s Guomindangem 国民党 se Mao Zedong se snažil využít venkova k obklíčení a pak k dobytí měst a vytvářel revoluční vládu v mnoha malých oblastech a postupně je během boje o konečné získání moci rozšiřoval.⁵⁸

Stalin 斯大林 (Sidalin) zpočátku považoval Mao Zedongovy myšlenky za přirozené přizpůsobení komunismu čínskému prostředí. Chen Boda (陈伯达), známý interpret Mao Zedongova myšlení v padesátých letech, uvádí Stalinův citát z roku 1927: „Současná revoluce v Číně je spojením dvou proudů revolučního hnutí- hnutí proti feudálním přežitkům a hnutí proti imperialismu.“⁵⁹ Stalin se s Mao Zedongem měli shodovat i v tom, že „zvláštnost čínské revoluce spočívá v tom, že ozbrojený lid bojuje svou revoluční armádou proti ozbrojené kontralrevoluci.“⁶⁰ Na 2. plenárním zasedání ÚV KS Číny v březnu 1949 poprvé deklarovalo nový stát jako zemi budující socialismus 社会主义 (jianshe shehuizhuyi guojia) a její zřízení charakterizovalo jako „demokratickou diktaturu lidu prováděnou dělnickou třídou ve svazku s rolníky“ 工人阶级领导的以工农联盟为基础的人民民主专政 (gongrenjieji lingdaode, yi gongnong lianmeng wei jichude renmin minzhu zhuanzheng). Zároveň bylo vytyčeno heslo: „Učit se od SSSR“ 学习苏联 (xuexi Sulian).⁶¹ Přes halasně proklamovaná hesla

⁵⁸ Srv. Chen Boda: Mao Zedongovy ideje- spojení marxismu-leninismu s čínskou revolucí. Státní nakladatelství politické literatury 1953. (Z čínského originálu, uveřejněného v časopise Renmin Ribao, číslo 27 z července 1951 přeložil a podle ruského překladu doplnil dr. Timoteus Pokora).

⁵⁹ Chen Boda: Stalin a čínská revoluce. Nakladatelství Svoboda, Praha 1951. (Z ruského originálu přeložil Jaroslav Horejšek).

⁶⁰ Chen Boda: Stalin a čínská revoluce. Nakladatelství Svoboda, Praha 1951. (Z ruského originálu přeložil Jaroslav Horejšek).

⁶¹ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 1.). Univerzita Palackého v Olomouci 2001, str. 109.

však začala být zřejmá rozdílnost směřování Mosky a Pekingu. Již ve třicátých letech Mao Zedong ignoroval některé rady Stalina a Kominterny, jak provádět revoluci.

Založením ČLR se marxismus-leninismus a Mao Zedongovo myšlení staly vedoucí ideologií 指导思想 (zhidao sixiang) nového státu. V preambuli Ústavy ČLR stojí, že „čínský lid všech etnik vedený Komunistickou stranou Číny s předsedou Mao Zedongem 主席 (Mao Zedong zhuxi) jako svým vůdcem nakonec, roku 1949, svrhl vládu imperialismu 帝国主义 (diguozhuyi), feudalismu 封建主义 (fengjianzhuyi) a byrokratického kapitalismu 官僚资本主义 (guanliaozibenzhuyi), získal vítězství v nové demokratické revoluci 新民主主义革命 (xin minzhuzhuyi geming) a založil Čínskou lidovou republiku (Zhonghua Renmin Gongheguo) 中华人民共和国.“⁶² Dále ústava uvádí, že „nová demokratická revoluce Číny a její socialistické úspěchy byly dosaženy čínským lidem všech etnik pod vedením Komunistické strany Číny, marxismu-leninismu a Mao Zedongova myšlení.“⁶³

Mao Zedong tvrdil, že třídní boj pokračuje i poté, co proletariát sesadil buržoazii a dokonce, že jsou buržoazní živly i uvnitř komunistické strany takové. Na mezinárodní úrovni tak obviňoval Sovětský Svaz za Nikity Chruščova z revizionismu 修正主义 (xiuzhengzhuyi), tedy z toho, že prosazuje kapitalismus ve jménu socialismu. Hledáním domnělých nepřátel v samotné Komunistické straně Číny zase rozpoutal tzv. Velkou kulturní proletářskou revoluci 无产阶级文化大革命 (Wuchan jieji wenhua da geming), (většinou zkracovanou na Kulturní revoluci 文革 (Wenhua da geming) nebo pouze na 文革 (Wenge)). Oficiálně měla Kulturní revoluce vést k pokračování revolučního boje 革命斗争 (geming douzheng), zbavení se buržoazních živlů 资产阶级 (zichan fenzi) a nahrazení tradiční kultury kulturou komunistickou. Prostředkem se stala zfanatizovaná mládež, ze které se po celé Číně formovaly tzv. Rudé gardy 红卫兵 (hong wei bing). Nicméně v pozadí stála snaha Mao Zedonga o obnovení svého vlivu ve straně po katastrofálním Velkém skoku vpřed 大跃进 (da yue jin).

Od Maovy smrti v roce 1976 a zásadních kapitalistických reformách Deng Xiaopinga v roce 1978 se role Mao Zedongova myšlení v ČLR radikálně změnila. I když Mao Zedongovy ideje nominálně zůstávají státní ideologií a jsou jedním ze čtyř kardinálních principů 四项基本原则 (si xiang jiben yuanze) ČLR vyhlášených Dengem roku 1979, Dengův příklon k „hledání pravdy z faktů“ 实事求是 (shishiqiushi) znamená, že politika státu

⁶² Ústava Čínské lidové republiky. Available at:

http://english.gov.cn/2005-08/05/content_20813.htm (anglicky)

http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm (čínsky)

⁶³ Ústava Čínské lidové republiky. Available at:

http://english.gov.cn/2005-08/05/content_20813.htm (anglicky)

http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm (čínsky)

je posuzována více dle svých praktických konsekvencí a vliv ideologie na politiku významně oslabil. Na 3. plénu ÚV KS Číny po 11. sjezdu ÚV KS Číny konaném v prosinci 1978 Deng oddělil Mao od jeho myšlení a dal zřetelně najevo, že Maovy výroky nemají být brány jako svaté písmo. Za viníka byl prohlášen Lin Biao 林彪, který Maovy myšlenky z vulgarizoval a zdeformoval natolik, že se staly v praxi nepoužitelné. Plénum rovněž rozhodlo s okamžitou platností odvolat heslo o narůstání třídního boje v podmínkách výstavby socialismu.⁶⁴

Na 6. plénu ÚV KS Číny po 11. sjezdu v červnu 1981 předložilo veřejnosti konečné a závazné zhodnocení zásluh a omylů Mao Zedonga. Zhruba do 50. let 20. století se předseda nemýlil a velmi se zasloužil o vítězství v občanské válce 1946-49, založení ČLR a úspěchy prvního desetiletí. Poté se sice Mao dopustil mnoha chyb, nicméně jeho zásluhy převažují (údajně ze 70%). V ČLR i přes tato opatrná vyjádření nedošlo nikdy ke kritice kultu osobnosti 个人崇拜 (geren chongbai) jako v SSSR. Dle Ivany Bakešové je důvodem kromě Dengových obav ze skalních komunistů i čínská historická tradice a povaha, které se přičítá bořit modly, protože to destabilizuje společnost.⁶⁵ Komunistická strana Číny v současnosti uznává, že Mao Zedongovy ideje vedly k osvobození Číny z feudální minulosti, nicméně v dnešní době Čína čelí novým a odlišným problémům, které Mao Zedong nepředvídal, a proto již nejsou Mao Zedongem navržená řešení relevantní pro současnou Čínu. Mimo ČLR se řada komunistických stran (např. v Argentině, Nepálu nebo na Filipínách) hlásí k maoismu a silně kritizuje současnou pragmatickou vládu ČLR.

3. 3 Pět zásad mírového soužití 和平共处五项原则 (heping gongchude wu xiangyuanze)

O přestávce Ženevské konference o Indočíně a Koreji koncem dubna 1954 podepsali čínský premiér Zhou Enlai 周恩来 a indický premiér Džavaharlálém Nehru 贾瓦哈拉尔·尼赫鲁 (Nihelu) dohodu o obchodních stycích s Tibetem. Součástí smlouvy byla preambule, v níž bylo uvedeno těchto pět zásad mírového soužití, které měly být vodítkem pro čínsko-indické vztahy.

- 1). Vzájemné respektování suverenity a územní integrity 互相尊重主权和领土完整 (huxiang zunzhong zhuquan he lingtu wanzheng)
- 2). Vzájemné nenapadání 互不侵犯 (hu bu qinfan)
- 3). Vzájemné nevměšování do vnitřních záležitostí 互不干涉内政 (hu buganshe neizheng)
- 4). Rozvíjení vztahu rovnoprávnosti a vzájemných výhod 平等互利 (pingdeng huli)

⁶⁴ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 151-152.

⁶⁵ Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 159-160.

5). Mírové soužití 和平共处 (heping gongchu)

Zásady vycházejí ze základních příkazů pro život buddhistů a jsou známy též jako panča šíla. Tyto principy byly dále rozvedeny do deseti zásad, jimiž se měly řídit státy účastníci se Bandungské konference 万隆会议 (Wanlong huiyi) v druhé polovině dubna 1955. Na deseti zásadách Bandungské konference se později konstituovalo Hnutí nezúčastněných států 不结盟运动 (bujiemeng yundong), do jejíhož čela se chtěla postavit ČLR.

Pět principů hrálo důležitou roli v polovině padesátých let, kdy ČLR kultivovala vztahy s rozvojovými zeměmi Asie a Afriky. Nicméně v době Kulturní revoluce se ČLR dostala do sporu s mnoha z těchto států a jejich vztahy se rozhodně nedaly označit termínem „mírové soužití“. V 80. letech nabylo Pět principů mírového soužití opět na vlivu, tentokrát jako základ pro vztahy se všemi státy nehledě na jejich společenské uspořádání či ideologii. V roce 1982 se Pět zásad mírového soužití stalo součástí Ústavy.

3. 4 Kritika sovětského revizionismu

Prvním krokem na cestě ochlazení vztahů Moskvy a Pekingy byla Chruščovova kritika kultu osobnosti Stalina 25. února 1956 na XX. sjezdu KSSS a následné stanovisko Mao Zedonga ve článku O likvidaci kultu osobnosti uveřejněné 30. března ve stranickém tisku Renmin Ribao. Mao v něm prohlásil, že SSSR dosáhl za vlády Stalina „velkých úspěchů“ a chyby se váží až k období konce jeho života.

V reakci na vypuštění sovětské kosmické lodí v říjnu 1957 a čínsko-sovětskou smlouvu o nukleární spolupráci prohlásil Mao Zedong během návštěvy Moskvy v listopadu téhož roku, že: „Východní vítr převládne nad západním“ 东风压倒西风 (Dongfeng yaoda xifeng). Tato věta, charakterizující novou, militantnější politiku ČLR druhé poloviny 50. let, měla vyjadřovat přesvědčení o přechýlení rovnováhy světových sil ve prospěch komunismu. Zároveň byla schválena tzv. Moskevská deklarace, která měla upevnit jednotu světového komunistického hnutí po smrti Stalina. Poprvé v historii tato deklarace neobsahovala prohlášení o vedoucí úloze KSSS, což bylo výsledkem tlaku ČLR, Jugoslávie a Polska.⁶⁶

Sovětsko-čínská roztržka se dostala na veřejnost vydáním sborníku článků „Ať žije leninismus!“ 列宁主义万岁! (lенинзм万岁!) v Pekingy 16. dubna 1960 ku příležitosti

⁶⁶ Srv. Liščák Vladimír: Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech. Libri, Praha 2008, str. 506.

90. výročí narození V. I. Lenina. KS Číny v něm shrnula své renovované názory na důležité problémy tehdejšího světa, které se zjevně rozcházely s principy sovětské zahraniční politiky. Sborník otevřeně prosazoval celosvětovou platnost Mao Zedongova myšlení v komunistickém a dělnickém hnutí.⁶⁷

V červnu 1960 na bukurešťské schůzce čtyřiceti komunistických stran přerostly sovětsko-čínské ideologické rozpory do otevřené roztržky. Peking odmítal tezi o mírové koexistenci komunismu a kapitalismu Nikity Sergejeviče Chruščova a začal jej obviňovat z revizionismu 修正主义 (*xiuzhengzhuyi*). Naopak prosazoval ještě tvrdší protikapitalistickou politiku a kampaní Velkého skoku 大跃进 (*da yue jin*) se odchýlil od sovětského modelu výstavby socialismu orientovaného především na výstavbu těžkého průmyslu. Moskva reagovala stažením sovětských zemědělských, vojenských, technických a jiných odborníků z území ČLR v červenci 1960. Roztržka byla dovršena, když na XXII. sjezdu KSSS v Moskvě Nikita Chruščov kritizoval Albánii a nepřímo také ČLR. Čínská delegace vedená Zhou Enlaiem na to reagovala a 23. října 1961 předčasně opustila Moskvu. Následovala revize vzájemných obchodních smluv a zastavení sovětské průmyslové pomoci.⁶⁸ V letech 1963-1969 se čínská a sovětská vojska střetla v několika tisících potyčkách podél své společné hranice. Dalším vrcholem roztržky bylo prohlášení hlavního sovětského ideologa A. Suslova protestující proti heslům čínské propagandy o Mao Zedongově myšlení jako vrcholu marxismu-leninismu. Ačkoliv sovětsko-čínská roztržka byla interpretována jako souboj dvou ideologií, jednalo se především o vedoucí roli v mezinárodním komunistickém hnutí a získání spojenců ze zemí třetího světa.

3. 5 Je třeba bojovat na dvou frontách 两条战线 (liang tiao zhanxian shang zuo zhan)

Zahraničně-politická doktrína z doby Velké kulturní proletářské revoluce 无产阶级文化大革命 (*wuchan jieji wenhua da geming*), kterou prosazoval tehdy ještě „Maův nejbližší soudruh ve zbrani a nástupce“ 毛主席的亲密战友和接班人 (*Mao zhuxide qinmi zhanyou he jiebanren*) Lin Biao 林彪, byla namířena proti oběma velmocem, USA a SSSR. Doktrína navazovala na Linův článek „Ať žije vítězství lidové války“ 人民战争必胜! (*Renmin zhanzheng shengli wansui*) roku 1965,⁶⁹ ve kterém aplikoval Maovu myšlenku lidové války na mezinárodní politiku v tom smyslu, že chudé rozvojové

⁶⁷ Srv. Liščák Vladimír: Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech. Libri, Praha 2008, str. 544.

⁶⁸ Srv. Liščák Vladimír: Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech. Libri, Praha 2008, str. 544-546.

⁶⁹ Článek si lze v čínštině přečíst na <http://bbs.crt.com.cn/bbs/simple/index.php?t12569.html>

Základní tezí v oblasti mezinárodních vztahů bylo „připravit se na válku“ (*zhunbei zhanzheng*) a zahraničně-politická situace byla formulována jako „chaos pod nebesy“ (*hunluan tiantangxia*). Lin Biao uměle zveličoval nebezpečí válečného konfliktu, aby zdůvodnil vedoucí postavení armády a tím růst vlastní politické moci. Nicméně teze „připravit se na válku“ se realizovala pouze na úrovni vnitropolitické propagandy a prostředky těžko realizovatelnými v případě skutečného válečného konfliktu.⁷⁰ ČLR se během Kulturní revoluce dostala do naprosté mezinárodně politické izolace.

Teorie tří světů byla nová zahraničně politická koncepce, která vystřídala Lin Biaovu fanatickou rétoriku zahraničně politické koncepce Kulturní revoluce „Je třeba bojovat na dvou frontách“. Z hlediska naší země je zajímavé, že Teorie tří světů byla reakcí na sovětskou invazi Československa v srpnu 1968. Sovětská agrese byla totiž pro Čínu důkazem, že „světová socialistická soustava“ 世界社会主义体系 (*shijie shehuizhuyi zhidu*), ke které se ČLR i přes vážné rozpře mohla stále ještě vrátit, se rozpadla a je nutno hledat novou cestu.

⁷³ □□□□□□□□□□□□□□□□“□□□”□□.

Teorii tří světů se Čína chtěla navenek distancovat od mocenské politiky □□□□ (*qiangquan zhengzhi*) a expanzionistické politiky □□□□□□ (*kuozhangzhuyi zhengce*) obou supervelmocí, nicméně zároveň navázala na své ambice z poloviny padesátých let stát se vůdcem tzv. Hnutí nezúčastněných □□□□□ (*bujiemeng yundong*).

3. 7 Politika reforem a otevírání se světu □□□□□□ (gaige kaifang zhengce)

Ekonomické reformy byly součástí Deng Xiaopingova programu čtyř modernizací □□□□□ (*sige xiandaihua*) (průmyslu, zemědělství, vědy/techniky a armády), který ovšem nepočítal se změnami politickými. První reformy na konci 70. let a na začátku 80. let vedly k otevření obchodu se zahraničím, ustanovení tzv. systému výrobní zodpovědnosti domácností □□□□□□□□□ (*jiating lianchan chengbao zeren zhi*) v zemědělství, čímž se na

⁷⁴ □□□□□□□□□□□□□□□□“□□□”□□.

základě kontraktů mezi výrobním družstvem a jednotlivými domácnostmi zvýšila pracovní motivace, protože přebytky mohli rolníci prodávat na trhu. V druhé polovině 80. let a na počátku 90. let se reformy soustředily na vytvoření systému tržních cen a na omezení role státu při alokaci zdrojů. Devadesátá léta byla z hlediska reformního úsilí zaměřena na zavírání neprosperujících podniků a na potírání insolvence v bankovním sektoru. Začátek 21. století se zase nesl v duchu snahy vyrovnávat rostoucí rozdíly mezi bohatými a chudými.

Politika otevřených dveří 改革开放 (menhu kaifang zhengce) znamenala znovuotevření Číny pro zahraniční obchod a také otevření se cizím investicím, zvláště v podobě společných podniků cizích firem a čínských státních orgánů a institucí.⁷⁵ Kromě celoplošného zavedení tržních prvků do ekonomiky byly vyčleněny tzv. zvláštní ekonomické zóny 经济特区 (jingji tequ), do nichž měly být lákáni zahraniční investoři. Kombinováním centrálně plánovaného 中央计划经济 (zhongyang jihua jingji) a tržního hospodářství 市场经济 (shichang jingji) a reformami vyznačujícími se postupným zaváděním tržních prvků do ekonomiky a otevíráním se světu se Čína zařadila dlouhodobě mezi nejrychleji se rozvíjející ekonomiky světa. Vyvrcholením politiky otevřených dveří bylo přijetí ČLR do Světové obchodní organizace 10. listopadu 2001.

3. 8 Jedna země, dva systémy 一国两制 (yige guojia liangge zhidu), zkracováno na 一国 (yiguo liangzhi)

Tato koncepce byla navržena Deng Xiaopingem pro účely sjednocení Číny 中国统一 (Zhongguo tongyi) na počátku 80. let 20. století. Základem je myšlenka, že bude pouze „jedna Čína“ 一个中国 (yige Zhongguo), ale oblasti jako Hongkong 香港 (Xianggang), Macao 澳门 (Aomen) a Taiwan 台湾 mohou mít vlastní hospodářské a politické zřízení. Systém již úspěšně funguje v případě Hongkongu a Macaa, které byly ustanoveny jako „zvláštní administrativní oblasti“ 特别行政区 (tebie xingzhengqu), jež mohou mít vlastní kapitalistický 资本主义 (ziben zhuyi zhidu) a demokratický systém 民主制度 (minzhu zhidu), zatímco zbytek Číny si uchovává socialistický systém 社会主义制度 (shehuizhuyi zhidu) a tzv. demokratický centralismus 民主集中制 (minzhu jizhongzhi). Koncept jedna země-dva systémy vstoupil v platnost podepsáním společného prohlášení vlády ČLR a Velké Británie roku 1984 v případě Hongkongu a o tři roky později podepsáním podobného prohlášení s Portugalskem v případě Macaa. Součástí ČLR se Hongkong stal 1. července 1997 a Macao 20. prosince 1999. Závazek Pekingu nezasahovat po dobu padesáti let do stávajících systémů

⁷⁵ Srv. Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998, str. 459

Hongkongu a Macaa bývá označován jako 雾市年布ian (*wushi nian bubian*) a okolnosti této padesátileté lhůty jako 马 Zhao pao, Wu Zhao tiao (*ma zhao pao, wu zhao tiao*), což lze volně přeložit jako „Koně mohou dále závodit a lidé tančit“. ⁷⁶ „Vysoká míra autonomie“ 高度自治 (*gaodu zizhi*) je garantována tzv. Základním zákonem 基本法 (*jiben fa*) Hongkongu.

Pevninská Čína 中国 (*Zhongguo dalu*) by ráda aplikovala tuto koncepci i v případě taiwanské otázky 台湾问题 (*Taiwan wenti*), ačkoliv zde není oddělení způsobeno důsledkem koloniální expanze jako u Hongkongu a Macaa, nýbrž 3. občanské války. ⁷⁷ Dle autorů knihy Dějiny Taiwanu „je problematické rozhodnout, zda vztahy Čínské republiky na Taiwanu se sousední ČLR lze považovat za součást agendy mezinárodní politiky. Pevninská Čína považuje Taiwan za jednu ze svých provincií, zatímco ostrovní stát trvá na své suverenitě coby pokračovatel Čínské republiky z roku 1912.“ ⁷⁸

Jisté je, že se „obě strany taiwanské úžiny“ 海峡两岸 (*haixia liang'an*) shodnou na stanovisku „nedělitelnosti Číny“ 一个中国原则 (*yige Zhongguo*), na tom, že je pouze „jedna Čína“ 一个中国 (*yige Zhongguo*). Liší se ovšem v metodách, jak dosáhnout opětovného spojení. Po vzniku ČLR roku 1949 používala KS Číny rétoriku o „násilném osvobození Taiwanu“ 武力解放台湾 (*wuli jiefang Taiwan*). V roce 1956 ji změnila na „mírumilovné osvobození Taiwanu“ 和平解放台湾 (*heping jiefang Taiwan*). Po vyloučení Taiwanu z OSN a přijetí ČLR v roce 1971 nastala pro ČLR éra navazování diplomatických styků s většinou zemí světa, což vyvrcholilo rokem 1979, kdy USA navázaly diplomatické vztahy s ČLR na úkor Taiwanu a uznaly politiku jedné Číny 一个中国原则 (*yige Zhongguo zhengce*). Následně Peking již od počátku 80. let navrhuje Taiwanu koncept „jedna země, dva systémy“, v jehož rámci by byl ostrovu zajištěn statut „zvláštní administrativní oblasti“ 特别行政区 (*tebie xingzhengqu*) při zachování „vysokého stupně autonomie“ 高度自治 (*gaodu zizhi*) podobně jako je tomu dnes u Hongkongu a Macaa. První návrhy byly Guomindangem odmítány podle zásady: „Třikrát ne! Ne kontaktům, ne rozhovorům, ne kompromisům.“ Po 13. sjezdu Guomindangu roku 1988 taiwanská politika změnila stanovisko směrem k řešení vzájemných vztahů a sjednocení Číny. Proti pevninskému konceptu však taibeiská vláda navrhuje vést rozhovory mezi vládními delegacemi jako rovnocennými partnery v duchu hesla „jeden stát, dvě vlády“ 一国两制 (*yiguo, liangfu*). Důvodem zvýšené iniciativy a aktivity Taiwanu v oblasti vzájemných vztahů a na

⁷⁶ Jedná se nejspíš o narážku na oblíbenou hongkongskou zábavu, sázení na koně, což je jedna z odlišností bývalé britské kolonie od pevniny.

⁷⁷ Srv. Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003, str. 173.

⁷⁸ Bakešová Ivana, Fürst Rudolf, Heřmanová Zdeňka: Dějiny Taiwanu. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, str. 173.

mezinárodní úrovni vůbec byly hospodářské úspěchy, které vedly ke zdůrazňování ekonomických aspektů zahraniční politiky, což bylo v regionu někdy nazýváno jako „diplomacie šekové knížky“ 支票外交 (*zhīpiào wàijiāo*).⁷⁹

Pekingská vláda se snaží vládu v Taibei stavět do pozice místní vlády a nepovažuje ji za sobě rovnou. V tisku ČLR se o ní nejčastěji hovoří jako o „taiwanských tamních orgánech“ (Taiwan dangju). Ostrovní tisk zase používá pro vládu ČLR označení jako „Peking“, „čínští komunisté“, „pekingská komunistická vláda“, což má někdy, přestože to zní neutrálně, poněkud pejorativní zabarvení.⁸⁰

3. 9 Politika dobrého sousedství 睦邻友好 (mulin zhengce)

Politika dobrého sousedství je aplikací „nového bezpečnostního konceptu“ 新安全观 (*xin anquan guan*) reagujícího na rozpad bipolárního světa 两极世界 (*liangji shejie*) a ekonomickou globalizaci 经济全球化 (*jingji quanqiu hua*) v 90. letech 20. století a základním předpokladem pro „mírový rozvoj Číny“ 中国和平发展 (*Zhongguo heping fazhan*). Peking tak vyvinul nový přístup k hospodářské a regionální bezpečnosti v asijském regionu. Čínská strategie přijala myšlenku, že růst Číny musí jít ruku v ruce s růstem Asie. Z dlouhodobého hlediska mohou být současné nedostatky Číny ve srovnání se silnějšími USA v úsilí o strategickou rovnováhu vyváženy tehdy, pokud bude mít Čína dobré vztahy se svými asijskými sousedy. Jedním z nejefektivnějších metod politiky dobrého sousedství je zintenzivnění obchodních vazeb s okolními zeměmi. Ovšem základní podmínkou je udržovat mír v regionu a oslabovat obavy z rostoucí čínské moci.

ČLR je členem více než čtyřiceti asijských regionálních fór a oproti dřívější tradici pasivní diplomacie převzala aktivní roli v severokorejské jaderné krizi 朝核危机 (*Chaoxian he weiji*) nebo se dokonce stala prostředníkem ve sporu mezi Kambodžou a

⁷⁹ Srv. Obuchová Ľubica: Čínané 21. století. Academia, Praha 1999, str. 174.

⁸⁰ Srv. Obuchová Ľubica: Čínané 21. století. Academia, Praha 1999, str. 174.

Na stejné straně v poznámce autorka uvádí i poněkud kuriozní příklad, kdy koncem roku 1996 Peking pozastavil prodej čínské verze Windows 95, protože terminologický slovník pocházející z Taiwanu obsahoval spojení „komunističtí bandité“ 共匪 (*gongchandang feitu*).

Thajskem.⁸¹ V jihoasijském regionu ČLR např. navrhla ASEAN 东盟 (Dongnan yazhou guojia lianmeng) (zkracováno na 东盟 (dongmeng), v roce 2000 vytvoření zóny volného obchodu 中国-东盟自由贸易区 (Zhongguo-Dongmeng ziyou maoyi qu),⁸² jejíž realizace je plánována na rok 2010. Ve střední Asii byl v roce 2001 Peking hlavním aktérem při vzniku Šangajské organizace spolupráce 上海合作组织 (Shanghai hezuo zuzhi). V jižní Asii Čína vyvinula značné diplomatické úsilí pro posílení vzájemných hospodářských, vojenských a politických vztahů s Indií, svým starým rivalem a spoluaspirantem na statut supervelmoci. Rovněž zde udržuje tradiční přátelské styky s Pákistánem. Ekonomicky a diplomaticky tká ČLR síť vzájemné provázanosti, která má vést k jejich silnému postavení v regionu, čímž může v globálním hledisku oslabovat vliv USA.

3. 10 Mírový vzestup Číny 中国和平崛起 (Zhongguo heping jueqi)

Mírový vzestup Číny je zahraničně-politický koncept čtvrté generace politických vůdců pro počátek 21. století, jehož autorem je politolog Zheng Bijian 郑必坚. Ten ve svém článku pro Foreign Affairs z roku 2005 uvádí,⁸³ že Čína již od zavedení Deng Xiaopingovy politiky reform a otevírání se světu 改革开放 (gaige kaifang zhengce) v roce 1978 ukazuje světu, že její hospodářský vývoj zlepšuje životní podmínky svých občanů a vede ke společenskému pokroku 社会进步 (shehui jinbu). Podle čínských strategických plánů však bude trvat přibližně až do roku 2050 než se stane Čína modernizovanou, středně-rozvinutou zemí. Do té doby bude zapotřebí překonat nedostatek přírodních zdrojů, znečištění životního prostředí či nedostatek koordinace mezi hospodářským a sociálním vývojem. Základem koncepce je myšlenka, že jedině mírovým vzestupem lze zabránit rozvratu mezinárodního systému a válkám, jak se tomu dělo v minulosti, kdy vzestup velmocí byl provázen agresí a expanzí. Koncepce mírového vzestupu Číny zdůrazňuje význam tzv. měkké síly 软实力 (ruan shili), snaží se zabraňovat hraničním sporům a konfrontaci se svými sousedy i s velmocemi. Cílem koncepce je ujistit ostatní státy, že ekonomický a vojenský růst Číny nebude znamenat ohrožení okolních států, naopak rostoucí moc a vliv Číny má ostatním státům přinášet

⁸¹ Srv. Delago Fernando: The New Context of Chinese Foreign Policy. Real Instituto Elcano Madrid, 2007. Available at: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_in/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/ARI93-2007

⁸² Sheng Lijun: China-ASEAN Free Trade Area: Origins, Development and Strategic Motivations. ISEAS Working Paper: International Politics & Security Issues. Series No. 1 (2003). Available at: <http://www.iseas.edu.sg/ipsi12003.pdf>

⁸³ Zheng Bijian, 'China's 'Peaceful Rise' to Great-power Status', *Foreign Affairs*, vol. 84, nr 5, September-October 2005, p. 18-24.

výhody. V oblasti ekonomických vztahů to znamená, že Čína bude zabráňovat protekcionismu 保护主义 (*baohuzhuyi*).

Koncepce vychází z premisy, že mírové vztahy se svými sousedy budou spíše zvyšovat než snižovat „souhrnnou sílu států“ 综合国力 (*zonghe guoli*). „Souhrnná síla států“ (comprehensive national power) je originální čínská teorie strategického myšlení, která číselně vyjadřuje sílu jednotlivých států. V úvahu bere tzv. „tvrdou“ vojenskou i tzv. „měkkou“, tedy ekonomickou a kulturní, sílu států. Podle výpočtů této teorie z roku 2006 má bezkonkurenčně nejvyšší index USA, následuje Velká Británie, Rusko, Francie a Německo a pak teprve Čína.⁸⁴

Oficiální představitelé dnes častěji používají termín mírový rozvoj Číny 中国和平发展 (*Zhongguo heping fazhan*), protože „vzestup“ by mohl vyvolávat negativní asociace ve smyslu vzestupu na úkor ostatních. V souvislosti s mírovým rozvojem Číny se také často hovoří o čínské koceptci „harmonického světa“ 和谐世界 (*hexie shijie*), která doplňuje vnitropolitickou doktrínu „harmonické společnosti“ na mezinárodně politické úrovni. Byla představena na summitu ku příležitosti 60. výročí vzniku OSN v roce 2005.⁸⁵

Tím jak vzrůstá mezinárodní vliv pevninské Číny, posilují i početné čínské etnické menšiny a komunity po celém světě a roste jejich propojení s ČLR. Pro tzv. „zahraniční Číňany“ s čínským občanstvím se používá výraz „čínští migranti“ 华侨 (*huaqiao*) a pro tzv. „etnické Číňany“ s občanstvím jejich nové země termín „čínští lidé“ 华人 (*huaren*).⁸⁶ Někdy se hovoří o tzv. „velké Číně“ 大中国 (*da Zhongguo diqu*) jako o transnacionální jednotě pevninské Číny s bohatými městskými státy (Singapur 新加坡 (*Xinjiapo*), Hongkong 香港 (*Xianggang*), Macao 澳门 (*Aomen*)), s Taiwanem a s čínskou diasporou v jihovýchodní Asii, USA, Evropě a jinde ve světě. Nová jednota je dána ekonomickými motivy a společnou kulturní identitou. Termín „velká Čína“ se používá především v obchodní sféře.

3. 11 Strategická příležitost 战略机遇 (zhanlüe jiyu)

Strategická příležitost je konceptem vyplývajícím z přeměny Číny v hospodářskou velmoc a z přeměny mezinárodního systému po rozpadu Sovětského Svazu a skončení Studené války. Ve své poslední zprávě ve funkci generálního tajemníka komunistické strany roku 2002 uvedl Jiang Zemin, že příští dvě dekády poskytnou Číně strategickou příležitost, která nesmí být promarněna. Peking se musí soustředit na svou hospodářskou a vojenskou

⁸⁴ Srv. Pillsbury Michael: China Debates The Future Security Environment. <http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/pills2/index.html>

⁸⁵ Viz Čínský rozhlas pro zahraničí: <http://czech.cri.cn/1/2007/10/12/1@56950.htm>

⁸⁶ Srv. Obuchová Lúbia: Číňané 21. století. Academia, Praha 1999, str. 96.

modernizaci 现代 (xiandaihua), zabránit zbytečným konfliktům a zvyšovat mezinárodní prestiž a moc. Ačkoli Čína není nadšená myšlenkou světového pořádku garantovaného Spojenými státy americkými, nebude se snažit přeměnit jej silou. Strategická příležitost tak jde ruku v ruce s koncepcí „mírového vzestupu Číny“. Stabilní mezinárodní systém je nezbytný pro čínský ekonomický rozvoj 经济 (jingji fazhan), politickou stabilitu 稳定 (zhengzhi wending) a silící diplomatické postavení ČLR. Čína se tak naučila používat mezinárodní systém jako součást své rozvojové strategie.⁸⁷

Klíčovou pro koncepci Strategické příležitosti je premisa Pekingu, že ještě alespoň po dvě desetiletí budou USA dominovat světu jako jediná supervelmoc 超级 (chaoji daguo). Během této doby bude Čína zůstávat relativně pozadu v ekonomické, technologické, vědecké i vojenské oblasti, a proto by jakékoliv soupeření s Washingtonem bylo jen plýtváním sil. Poučení z reality Studené války, kdy se SSSR vyčerpal soupeřením se silnějším protivníkem, mají čínští stratégové za to, že není jiné alternativy než udržovat a rozvíjet přátelské vztahy s USA. Unipolární svět 单极 (danji shijie) tak poskytuje Číně dostatek klidu pro „plné rozvinutí svého potenciálu“ 发展 (dayou zuowei) a pro „tvrdou práci pro prosperitu vlasti“ 富强 (fenfa tuqiang) do té doby, než se mezinárodní systém změní v multipolární.

Růst čínského sebevědomí lze sledovat i na debatě v čínských médiích o potřebě nahradit tzv. „mentalitu oběti“ 受害者心态 (shouhaizhe xintai), která ovládala čínskou zahraniční politiku po většinu 20. století „mentalitou velmocí“ 大国心态 (daguo xintai). „Mentalita oběti“ vyrůstala z pocitu ukřivděnosti vůči západnímu a japonskému kolonialismu a snahy vrátit utržená příkoří. „Mentalita velmocí“ se rodí z poreformního vývoje v ekonomické i mezinárodně-politické oblasti, v nedávné době i v souvislosti s pořádáním Olympijských her v Pekingu 北京奥运会 (Beijing Aolimpike yundonghui), zkracováno na 北京会 (Beijing Aohui), či s ambiciózním vesmírným programem. Přirozeným vyústěním této „změny smýšlení“ je též rostoucí důraz na vztahy velmocí 大国关系 (daguo guanxi) jako nejdůležitější zahraničně-politické priority. Čínští stratégové vidí zájmy své země ve vztazích k velmocem a méně k rozvojovým zemím, které byly degradovány na nižší úroveň. Tento na první pohled samozřejmý postoj znamená výraznou změnu oproti 90. letům, kdy mnozí Číňané vnímali svůj národ oslabený globalizací, světovými velmocemi a multilaterálními fóry. Dnes mluví čínští představitelé zcela otevřeně o potřebě sdílet mezinárodní odpovědnost s ostatními velmocemi. Prezident Hu Jintao se stal

⁸⁷ Srv. Zheng Bijian, 'China's 'Peaceful Rise' to Great-power Status', *Foreign Affairs*, vol. 84, nr 5, September-October 2005, p. 18-24.

prvním čínským vůdcem, který se zúčastnil setkání skupiny osmi nejvyspělejších zemí světa (G-8) v červnu 2003.⁸⁸

Po skončení Studené války se spousta čínských analytiků domnívala, že ekonomická moc v systému mezinárodních vztahů bude rozdělena mezi USA, Evropu a Japonsko a strategická a jaderná moc mezi USA a Rusko. Nicméně jiní se správně domnívali, že se USA mohou stát jedinou světovou velmocí. Uznání americké hegemonie a fakt, že USA jsou pro Čínu hlavním poskytovatelem kapitálu, technologií a trhů znamená, že si Peking nemůže ve vztahu s Washingtonem dovolit vážné rozpory. Pokud chce v současné době Peking uspět ve svých modernizačních snahách, musí mít blízké vztahy s USA. Spor s USA by vedl nejen k ohrožení stability, kterou Peking potřebuje pro svůj rozvoj, ale také zasáhl Asii jako celek a jednotlivé asijské státy by se musely rozhodnout, zda se přikloní k USA či k Číně. Proto čínští stratégové došli k závěru, že pokud USA nebudou ohrožovat čínské životní zájmy, Peking přijme unipolární systém v čele s USA a využije závěť k vlastnímu rozvoji.⁸⁹

⁸⁸ Srv. Medeiros Evan S., Fravel M. Taylor: China's New Diplomacy, Foreign Affairs, Vol. 82, No. 6, Nov/Dec 2003.

⁸⁹ Delago Fernando: The New Context of Chinese Foreign Policy. Real Instituto Elcano Madrid, 2007. Available at: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_in/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/ARI93-2007

IV. Shrnutí a závěr

Práce je strukturována tak, aby druhá kapitola nejprve popsala historický vývoj mezinárodních vztahů ČLR a její zahraniční politiky, zachytla širší souvislosti v čase i prostoru a poskytla základ pro třetí kapitolu, která představuje jednotlivé ideologické a zahraničně-politické koncepce a jejich čínskou terminologii. Druhá kapitola je rozdělena na čtyři části podle tzv. generací politických vůdců, které se zatím vystřídaly v čele Čínské lidové republiky. První období zosobňoval v letech 1949-1976 Mao Zedong, který byl ovšem již od roku 1945 až do své smrti předsedou ÚV KS Číny. Tato dlouhá éra byla v zahraniční politice charakteristická počáteční prosovětskou linií a přebíráním marxisticko-leninského pohledu na mezinárodní politiku. Nicméně odlišné podmínky Číny a svérázná osobnost Mao Zedonga vedly k upravení si marxismu-leninismu tzv. Mao Zedongovým myšlením, které aplikovalo marxismus-leninismus na specificky čínské prostředí s převahou rolníků nad proletariátem a zkušeností tzv. revolučního boje lidových mas z doby před vznikem ČLR. Po smrti Stalina roku 1953 a Chruščovově kritice kultu osobnosti roku 1956 došlo k postupnému ochlazování sovětsko-čínských vztahů, které roku 1960 vyústilo do otevřené roztržky a pokračovalo po celá šedesátá léta ozbrojenými spory na společné hranici. Vývoj sovětsko-čínských vztahů a domácí politika byly hlavními hybateli zahraniční politiky v prvních dvou desetiletích existence ČLR.

Zahraničně politická rétorika tohoto dvacetiletého období byla charakteristická používáním marxisticko-leninské hantýrky a oblíbených termínů Mao Zedongova myšlení, které jsou uvedeny v prvních dvou částech třetí kapitoly. Adorace Stalina a Sovětského Svazu je potom v šedesátých letech vystřídána osočováním z tzv. revizionismu, jehož vývoj a terminologie jsou popsány ve čtvrté části třetí kapitoly. Odklon od SSSR zároveň znamenal hledání si vlastního postavení v mezinárodním prostředí. Prvními kroky vystupujícími z počátečního militantního izolacionismu bylo Zhou Enlaiovo vystoupení na Ženevské konferenci roku 1954 a o rok později na Asijsko-africké konferenci v indonéském Bandungu. Zhou Enlai symbolizoval aktivnější a racionálnější tvář čínské zahraniční politiky a na zmíněných konferencích se snažil o zvýšení prestiže ČLR jako adepta na vůdce tzv. hnutí nezúčastněných, které se chtělo vymezit vůči striktně bipolárnímu konfliktu obou soupeřících supervelmocí. Jako podklad pro jednání s rozvojovými zeměmi třetího světa mělo sloužit Pět zásad mírového soužití uzavřených původně mezi Čínou a Indií. Tato Zhou Enlaiova politika je důležitou tendencí pro směřování ČLR na mezinárodním poli za Mao Zedonga, která se více či méně výrazněji snažila ovlivnit zahraničně politickou agendu a rétoriku během

šedesátých let a na teoretické úrovni se transformovala do podoby tzv. Teorie tří světů. Tato koncepce reagovala na údajný rozpad světové socialistické soustavy po sovětské invazi v Československu a byla roku 1974 oficiálně představena i na půdě OSN. Důležité termíny Pět zásad mírového soužití a Teorie tří světů jsou představeny ve třetí a šesté části třetí kapitoly.

Zhou Enlaiova zahraniční politika byla ovšem přehlušena vypuknutím tzv. „kulturní revoluce“ v roce 1966 a chaos v domácí politice se logicky projevil i v té zahraniční. Lin Biaoova fanatická rétorika a militarizující kvazidoktrína „Je třeba bojovat na dvou frontách“ namířená proti SSSR i USA vedly k zprůtrhání většiny diplomatických styků a nové izolaci ČLR. Lin Biao oprášil Maovu myšlenku lidové války a hlásal světovou revoluci, kterou budou šířit chudé rozvojové země (světový venkov) do imperialistických a buržoazních států (světové město). Nabubřelá rétorika první fáze „kulturní revoluce“ nicméně zůstala pouze u slov a destrukce a Lin Biao byl roku 1971 odstraněn z politického života a za nevyjasněných okolností zahynul při zoufalém útěku do Sovětského Svazu. Až poté se dostává na řadu pragmatičtější zahraniční politika již zmíněného Zhou Enlaiova křídla. O rok později se Zhou Enlai dovídá, že má rakovinu a Mao dostává záchvat mrtvice. Jako nástupce je roku 1973 rehabilitován jako oběť „kulturní revoluce“ Deng Xiaoping, ovšem jen do té doby než jej radikální křídlo, později označované jako Banda čtyř, vedené Maovou manželkou Jiang Qing odstavilo v dubnu 1976 z veřejného života.

Nicméně tento rok se stane zlomovým pro moderní čínské dějiny, protože nejdříve umírá v lednu Zhou Enlai a potom v září Mao Zedong. S nimi končí první 27-letá éra Čínské lidové republiky typická inflací ideologie a marxisticko-leninisticko-maoistické rétoriky ve všech oblastech života. Proto tato práce mezi koncepcí formující zahraniční politiku této etapy zahrnuje marxismus-leninismus a Mao Zedongovo myšlení, ač se nejedná pouze o zahraničně-politické koncepce či doktríny, ale o dalekosáhlejší ideologie. Podobně „kritika sovětského revizionismu“ je jistým formujícím prvkem čínské zahraniční politiky, ač se pravděpodobně nedá přímo nazvat zahraničně politickou koncepcí. Jako zahraničně politické koncepce tohoto období lze naopak označit Pět zásad mírového soužití, které byly oživeny v 80. letech jako základ pro vztahy se všemi státy a roku 1982 se staly součástí Ústavy, a také Teorie tří světů, která v jistém smyslu navazuje na dědictví Pět zásad mírového soužití. Do radikálního proudu lze potom zařadit zahraničně politickou koncepci „kulturní revoluce“, kterou formuloval Lin Biao jako „Je třeba bojovat na dvou frontách“. Ve vymezení proti dvěma tehdejšími hegemonům je podobná s Teorií tří světů, nicméně je mnohem militantnější a především održená od reality.

Deng Xiaoping je nakonec podruhé očistěn a stává se nástupcem Mao Zedonga. Jeho zahraniční politika se nese v mnohem pragmatičtějším a racionálnějším duchu a je do značné míry formována Politikou reform a otevírání se světu. To, jak Čína ve snaze po modernizaci začala postupně otevírat dveře, lze sledovat ve druhé části druhé kapitoly a sedmá část třetí kapitoly pak představuje terminologii typickou pro Deng Xiaopingovu éru. Ta je typická výrazy jako je „pragmatismus“, „otevření se“, „modernizace“, „reformy“ apod., nicméně socialistické ideály, marxismus-leninismus ani Mao Zedongovo myšlení oficiálně zpochybněny nebyly a jsou stále součástí Ústavy. Modernizační a reformní rétorika se týká především ekonomické oblasti. Pokud Západ očekával politické změny a posun k demokracii, musel být šokován, když v červnu roku 1989 Deng Xiaoping souhlasil s násilným potlačením prodemokratických shromáždění v centru Pekingu. Politický totalitarismus, autoritarismus a centralismus jde v Číně ruku v ruce s kapitalistickým systémem v ekonomice.

Specifickou zahraničně politickou koncepcí je „jedna země, dva systémy“, kterou se podařilo prosadit v případě Hongkongu a Macaa a o kterou Peking zatím neúspěšně usiluje i ve vztahu s Taiwanem. Ostrov i pevnina se shodují na tezi o „nedělitelnosti Číny“ a tzv. „politice jedné Číny“, liší se však v pohledu na možnosti a způsob sjednocení, protože Taiwan preferuje jednání na úrovni „jedna země, dvě vlády“. Nicméně lze říci, že se od vzniku obou republik během let značně proměnila rétorika z válečných hrozeb směrem k pragmatičtějšímu přístupu. Zlomem v přístupu ČLR byl nástup garnitury Deng Xiaopinga a navázání oficiálních diplomatických vztahů mezi ČLR a USA v roce 1979. Terminologii koncepce „jedna země, dva systémy“ a „politiky jedné Číny“ a příslušnou diplomatickou rétoriku mapuje osmá kapitola třetí části.

Třetí kapitola druhé části se zabývá proměnami čínské diplomacie za Jiang Zemina a tzv. třetí generace politických vůdců. Zahraniční politika reagovala na zásadní změny ve světové politice jako byl rozpad bipolárního systému a ekonomická globalizace novou bezpečnostní koncepcí a vytvořením politiky dobrého sousedství, jež je popsána v deváté kapitole třetí části. Koncepce politiky dobrého sousedství je vlastně reakcí na nové unipolární uspořádání světa a rostoucí americkou moc. Aby Čína mohla konkurovat tak mocnému hegemonovi, je nutno získávat podporu a důvěru okolních zemí a mnohými vazbami, především však obchodními, tak posilovat celkovou sílu vzájemně provázaného regionu pod vedením ČLR. Třetí generace již není tolik závislá na svém vůdci a diplomacie se vyznačuje technokratickým, flexibilním, odbornějším, decentralizovanějším a sofistikovanějším stylem než tomu bylo u jejích předchůdců. Devadesátá léta jsou charakterizována dalším úbytkem marxisticko-leninské a maoistické rétoriky a naopak růstem moderního nacionalismu a

patriotismu. Strmý ekonomický růst vedl k sebevědomější a výraznější roli v mezinárodní politice.

Čína se snaží zdůrazňovat, že její velmocenský vzestup nepovede ke světovému rozvratu a novým konfliktům, což je základem zahraničně politické koncepce „mírového vzestupu Číny“ tzv. čtvrté generace politických vůdců pro první dekády 21. století. Čtvrtá generace za prezidenta Hu Jintaa a premiéra Wen Jiabaa je představena ve čtvrté kapitole druhé části a koncepce mírového vzestupu Číny v desáté kapitole třetí části. Vrcholní čínští představitelé v souvislosti s ní hovoří raději o „mírovém rozvoji Číny“, aby zabránili negativní konotaci slova „vzestup“ ve smyslu na úkor ostatních. Mírový rozvoj Číny je kompatibilní s příbuzným konceptem „strategické příležitosti“, již lze chápat jako jedinečnou možnost ČLR usilovat o vlastní rozvoj v podmínkách světového amerického hegemonismu, který Číně umožňuje vhodné mírové podmínky pro ekonomický růst a klidné řešení vlastních problémů. Jak nás učí dějiny, žádná hegemonie netrvá věčně, a Čína si připravuje výhodnou pozici pro nový multipolární svět, možná se právě rodící v době současné celosvětové ekonomické krize.

Komentovaný terminologický slovník

ASEAN □□□□□□□ (Dongnan Yazhou guojia lianmeng) (zkracováno na □□

(Dongmeng)): Sdružení států jihovýchodní Asie, které bylo založeno v roce 1967.

Základní orientací je dnes vytvoření obchodního bloku. Členy jsou Malajsie,

Indonésie, Singapur, Thajsko, Vietnam, Filipíny, Brunej, Laos a Kambodža.

Asijské hodnoty (Yazhou jiazhi guan): Modní koncept 90. let 20. století, který

ospravedlňoval autoritářské režimy v Asii poukazem na jejich ekonomické úspěchy

plynoucí ze specifických vlastností jako je pracovitost, poslušnost autoritě,

nadřazování kolektivu nad jedince apod.

Bandungská konference □□□□ (Wanlong hui): Shromáždění 29 afrických a asijských

zemí v roce 1955 v indonéském Bandungu, které vypracovalo strategii boje proti

kolonialismu a položilo základy poválečného hnutí neangažovaných států. ČLR měla

ambice stát se vůdcem tohoto hnutí.

Beztřídní komunistická společnost □□□□□□□□□□ (meiyou jieji gongchanzhuyi

shehui): Marxisticko-leninský pojem ideální společnosti, ve kterém již neexistují

majetkové rozdíly mezi lidmi, protože vlastnictví je společné.

Bipolární svět □□□□ (liangji shijie): Struktura světového politického systému se dvěma

dominantními politickými centry. Po 2. světové válce se jednalo o soupeření dvou

supervelmocí, USA a SSSR.

Buržoazie □□□□ (zichan jieji): Majetná společenská třída, která je v socialistické ideologii

protikladem proletariátu.

Buržoazní živly □□□□ (zichan fenzi): Negativní marxisticko-leninistická nálepka pro

majetnou vrstvu ve společnosti a její příznivce.

Byrokratický kapitalismus □□□□□□ (guanliao ziben zhuyi): V preambuli čínské Ústavy

stojí, že Mao Zedong v roce 1949 svrhl kromě feudalismu a imperialismu i

byrokratický kapitalismus. Jedná se o systém, ve kterém je kapitalistický systém

provázán se státním aparátem.

Centrálně plánované hospodářství □□□□□□ (zhongyang jihua jingji): Ekonomický

systém, ve kterém stát činí veškerá rozhodnutí o výrobě a spotřebě zboží a služeb.

Často dáváno do kontrastu s tržní ekonomikou.

Čínská republika □□□□ (Zhonghua Minguo): Vznikla roku 1911 a oficiálně existovala do

roku 1949. Od roku 1949 se tento název používá pro republiku na Taiwanu, zatímco

na pevnině vznikla Čínská lidová republika.

Čínská lidová republika 中华人民共和国 (*Zhonghua Renmin Gongheguo*): Byla vyhlášena Mao Zedongem 1.10. 1949 v Pekingu a existuje dosud.

Čínská lidová osvobozenecská armáda 中国人民解放军 (*Renmin Jiefangjun*): Vznikla 1. srpna 1927 jako Rudá armáda při komunistickém povstání v Nanchangu.

Čínští lidé 华人 (*huaren*): Číňané žijící v zahraničí s občanstvím jejich nové země. Vhodné označení je „etničtí Číňané“.

Čínští migranti 华侨 (*huaqiao*): Číňané žijící v zahraničí s čínským občanstvím. Vhodné označení je „zahraniční Číňané“.

Čtyři kardinální principy 四项基本原则 (*si xiang jiben yuanze*): Byly vyhlášeny Deng Xiaopingem v březnu 1979. Čína se musí držet 1) socialistické cesty, 2) diktatury proletariátu, 3) vedoucí úlohy strany a 4) marxismu-leninismu-Mao Zedongova myšlení.

Čtyři modernizace 四个现代化 (*sige xiandaihua*): Reformy průmyslu, zemědělství, vědy/techniky a armády nastartované Deng Xiaopingem v prosinci 1978.

Demokratická diktatura lidu prováděná dělnickou třídou ve svazku s rolníky 工人阶级领导的、以工农联盟为基础的人民民主专政 (*gongrenjieji lingdaode, yi gongnong lianmeng wei jichude renmin minzhu zhuanzheng*): Charakteristika zřízení nově vznikajícího státu, Čínské lidové republiky, na 2. plenárním zasedání ÚV KS Číny v březnu 1949.

Demokratický centralismus 民主集中制 (*minzhu jizhongzhi*): Název pro způsob rozhodování v komunistických stranách, podle něhož se má v rámci stranické diskuse svobodně debatovat o problému, nicméně jakmile je rozhodnuto nadpoloviční většinou, očekává se loajalita členů s tímto rozhodnutím. V ČLR používáno jako vymezení se proti demokratickému fungování stran v Hongkongu a Macau.

Demokratický systém 民主制度 (*minzhu zhidu*): Takový systém má být po dobu padesáti let zachován v Hongkongu a Macau po přechodu pod správu ČLR

Diplomacie šekové knížky 支票外交 (*zhipiao waijiao*): Termín užívaný v souvislosti s rostoucí diplomatickou aktivitou Čínské republiky na Taiwanu od konce 80. let, která byla způsobena ekonomickými úspěchy Taiwanu.

Druhý svět 第二世界 (*di'er shijie*): Dle Teorie tří světů vyhlášené oficiálně roku 1974, spadají do „druhého světa“ země Evropy, Japonsko a Kanada.

Ekonomická globalizace 经济全球化 (*jingji quanqiuhua*): Často skloňovaný pojem od 90. let 20. století, který spolu s rozpadem bipolárního světa v Číně vedl ke změně bezpečnostního a zahraničně politického paradigmatu.

Ekonomický rozvoj 经济 (jīngjī fazhan): Oblíbený výraz KS Číny v posledních desetiletích.

Expanzionismus 扩张主义 (kuozhangzhuyi): Úsilí o výbojné rozšiřování území a vlivu. ČLR se v rámci koncepce „teorie tří světů“ distancovala od USA a SSSR, které vinila z expanzionistické politiky.

Expanzionistická politika 扩张主义政策 (kuozhangzhuyi zhengce): Viz Expanzionismus.

Feudalismus 封建主义 (fengjianzhuyi): Společenské a ekonomické uspořádání charakterizované hierarchickou organizací, v níž na nejnižší příčce stojí nevolníci připoutaní k půdě. V čínských podmínkách s převahou rolnictva rozšířeno až do 20. století, kdy se tento systém jako nespravedlivý pokusilo rozbít komunistické hnutí.

Gang čtyř 四人帮 (sirenbang): Radikální křídlo v KS Číny bojující o nástupnictví po Maovi. Jeho členové Zhang Chunqiao, Jiang Qing, Wang Hongwen a Yao Wenyan byli zatčeni 6. října 1976.

Guerrilové válčení 游击战 (yóujīzhan): Taktika lidové války vedená malými partyzánskými oddíly. Důležitý prvek Mao Zedongova strategického myšlení, které počítá s masovým zapojením rolnického obyvatelstva.

Guomindang 国民党: Čínská nacionalistická strana, jež stála u zrodu Čínské republiky na Taiwanu.

Harmonická společnost 和谐社会 (hexie shehui): Současná sociální doktrína ČLR, poprvé zmíněna roku 2004, která má vést ke zmírňování negativních jevů rychlého ekonomického růstu jako jsou rostoucí sociální rozdíly či enormně znečištěné životní prostředí, ke zlepšení zdravotního a vzdělávacího systému apod.

Harmonický svět 和谐世界 (hexie shijie): Zahraničně politická koncepce vyhlášená roku 2005 jako doplnění „harmonické společnosti“ na mezinárodně politické úrovni.

Hegemonismus 霸权主义 (baquanzhuyi): Snaha státu o nadvládu nad ostatními státy. V ČLR kritizován hegemonismus USA a SSSR v době Studené války.

Hnutí nezúčastněných 不结盟运动 (bùjiémeng yundong): Země rekrutující se z rozvojového světa a vymezující se vůči oběma velmocem bipolárního světa Studené války. Zformovalo se na Bandungské konferenci v roce 1955.

Konexe 关系 (guānxi): Významný aspekt čínské etikety a společenské tradice, v níž se velmi cenní reciproční vztahy vzájemných služeb.

Ideologie 意识形态 (yìshìxíntài): Soustava názorů a idejí, z níž lze odvodit program politického jednání. V ČLR lze sledovat postupné slábnutí vlivu ideologie po smrti Mao Zedonga a narůstání pragmatismu.

Imperialismus 帝国主义 (*diguozhuyi*): Úsilí státu o ovládnutí území cizí země nebo celého světa. Objevuje se často v marxisticko-leninské rétorice, podle které kapitalismus nutně plodí imperialismus.

Jedna země, dva systémy 一国两制 (*yige guojia liange zhidu*), 一国两制 (*yiguo liangzhi*): Zahraničně politická koncepce ČLR aplikovaná na vztahy s Hongkongem a Macaem. ČLR o ni usiluje v rámci „politiky jedné Číny“ i ve vztahu s Taiwanem.

Kapitalismus 资本主义 (*zibenzhuyi*): Ekonomické a společenské uspořádání založené na soukromém vlastnictví, svobodném podnikání a volném trhu pracovních sil. V ČLR má stále spíše negativní konotaci kvůli marxisticko-leninské rétorice.

Kapitalistický systém 资本主义制度 (*zibenzhuyi zhidu*): Systém založený na soukromém vlastnictví, svobodném podnikání a volném trhu pracovních sil. V rámci politiky „jedna země, dva systémy“ je kapitalistický systém povolen v Hongkongu a Macau.

Kolektivní vlastnictví 集体所有制 (*jiti suoyouzhizhi*): Majetek patří kolektivu, jehož zájmy jsou nadřazeny zájmům jednotlivce.

Komunismus 共产主义 (*gongchanzhuyi*): Ekonomické, společenské a politické uspořádání společnosti podle marxisticko-leninské teorie, jež je charakterizováno všelidovým vlastnictvím výrobních prostředků, zrušením třídních rozdílů a všeobecnou účastí na řízení společnosti.

Komunistická revoluce 共产主义革命 (*gongchanzhuyi geming*): Náhlé a násilné převzetí moci komunistickou stranou.

Komunistická strana Číny 中国共产党 (*Zhongguo Gongchandang*): Zakládající a vládnoucí politická strana Čínské lidové republiky, založena oficiálně k 1. červenci 1921. Největší politická strana na světě.

Kult osobnosti 个人崇拜 (*geren chongbai*): V SSSR Chruščov kritizoval Stalinův kult osobnosti, na což Mao Zedong reagoval negativně. V ČLR přetrvává kult Mao Zedonga do jisté míry dodnes. Například je vyobrazen na všech papírových bankovkách a jeho mauzoleum na Náměstí nebeského klidu je stále hojně navštěvováno.

Lidové masy 人民群众 (*renmin qunzhong*): Lidové masy bojují v lidové válce proti vykořisťovatelům. V ČLR převážně rolníci.

Lidová válka 人民战争 (*renmin zhanzheng*): Revoluční boj rolníků proti vykořisťovatelským třídám. Základ Mao Zedongova politického myšlení.

Malé vedoucí skupiny 领导小集团 (*lingdao xiaozu*): Výbory vedené členy Stálého výboru

politbyra a složené z členů komunistické strany koordinující zásadní politické záležitosti. Významnou roli hrají v zahraniční politice od nástupu Jiang Zemina.

Maoismus 毛主义 (*maozhuyi*): Jiné označení pro Mao Zedongovy ideje.

Mao Zedongovy ideje 毛泽东思想 (*Mao Zedong sixiang*): Soubor politických a strategických myšlenek Mao Zedonga. Základem je teze o „lidové válce“.

Marxismus 马克思主义 (*marksizhuyi*): Filozofie Karla Marxe a Bedřicha Engelse formulována zároveň jako politický program dělnického hnutí pro třídní boj proletariátu s buržoazií.

Marxismus-leninismus 马克思列宁主义 (*marksilieningzhuyi*): Marxismus doplněný V. I. Leninem. Oficiální ideologie SSSR, kterou přejala i KS Číny, ale postupně si ji přizpůsobila vlastním potřebám.

Měkká síla 软实力 (*ruan shili*): Ekonomická a kulturní síla státu stavěná do kontrastu k tvrdé vojenské síle. Pojmy „měkká“ a „tvrdá síla“ používají čínští stratégové pro měření tzv. „souhrnné síly státu“. V ČLR na význam měkké síly (*soft power*) poukazuje zahraničně politická koncepce „mírového vzestupu Číny“.

Mentalita oběti 受害者心态 (*shouhaizhe xintai*): Koncept vyjadřující vzorec myšlení a chování čínského lidu způsobený ponížením západním kolonialismem, který se negativně projevuje i v zahraniční politice.

Mentalita velmoci 大国心态 (*daguo xintai*): Tento sebevědomý způsob myšlení plynoucí i ze současného rostoucího významu Číny na mezinárodním poli má nahradit pasivní a neproduktivní „mentalitu oběti“.

Mírové soužití 和平共处 (*heping gongchu*): Jedna z pěti zásad mírového soužití.

Mírový rozvoj Číny 中国和平发展 (*Zhongguo heping fazhan*): Čínský premiér Wen Jiabao tak přejmenoval původní název „mírový vzestup Číny“, protože nevyvolává negativní asociace ve smyslu vzestupu na úkor jiných.

Mírový vzestup Číny 中国和平崛起 (*Zhongguo heping jueqi*): Zahraničně-politický koncept čtvrté generace politických vůdců pro počátek 21. století, jehož autorem je politolog Zheng Bijian 郑必建. Základem je myšlenka, že jedině mírovým vzestupem lze zabránit rozvratu mezinárodního systému a válkám, jak se tomu dělo v minulosti, kdy vzestup velmocí byl provázen agresí a expanzí.

Mírumilovné osvobození Taiwanu 和平解放台湾 (*heping jiefang Taiwan*): Rétorika ČLR ve vztahu k Taiwanu od roku 1956.

Mocenská politika 强权政治 (*qiangquan zhengzhi*): Kritizována „teorií tří světů“ jako typická politika supervelmocí zneužívajících svoji moc.

Modernizace 现代化 (*xiandaihua*): Pojem typický pro éru Deng Xiaopinga.

Násilné osvobození Taiwanu 武力解放台湾 (*wuli jiefang Taiwan*): Rétorika ČLR ve vztahu k Taiwanu od roku 1949.

Nedělitelnost Číny 一个中国 (*bukefengede Zhonguo*): Základní podmínka „politiky jedné Číny“.

Neoautoritářství 新权威主义 (*xin zhuanzhizhuyi*): Obhajoba autoritářského politického systému pro dosažení ekonomické prosperity. V souvislosti s východní Asií často spojováno s tzv. asijskými hodnotami či východoasijským modelem rozvoje.

Nová demokratická revoluce 新民主主义革命 (*xin minzhuzhuyi geming*): Dle Ústavy ČLR získal Mao Zedong roku 1949 vítězství „nové demokratické revoluce“ a založil ČLR.

Nový bezpečnostní koncept 新安全观 (*xin anquan guan*): Vyhlášený v ČLR na počátku 90. let a reagující na rozpad bipolárního světa a související změny ve světové politice.

Nové konfucianství 新儒学 (*xin ruxue*): Obnova zájmu o konfucianské hodnoty ve východoasijském regionu 90. let 20. století, které bývají označovány též jako „asijské hodnoty“.

Obě strany taiwanské úžiny 海峡两岸 (*haixia liang'an*): Časté slovní spojení pro Čínskou lidovou republiku a Čínskou republiku na Taiwanu.

Olympijské hry v Pekingu 北京奥运会 (*Beijing Aolimpike yundonghui*), též zkracováno na Olympiáda v Pekingu 奥运会 (*Beijing Aohui*): Hrály významnou roli pro prezentaci „znovuzrozené“ Číny na mezinárodním poli a její pořádání bylo spojeno s rozsáhlou domácí kampaní.

Organizace spojených národů 联合国 (*lianheguo*): Univerzální mezinárodní organizace, jehož členem byla po 2. světové válce za Čínu nejdříve Čínská republika na Taiwanu, ale od roku 1971 byla vyloučena a místo ní přijata Čínská lidová republika.

Organizace Šanghajské spolupráce 上海合作组织 (*Shanghai hezuo zuzhi*), známa též jako Šanghajská pětka 上海五国 (*Shanghai wuguo*): Mezinárodní organizace založená roku 2001 v Šanghaji a sdružující Čínu, Rusko a postsovětské středoasijské republiky.

Padesát let beze změn 五十年不变 (*wushi nian bubian*): Označení pro padesátiletou lhůtu zaručující zachování stávajícího systému v Hongkongu a Macau po přechodu pod čínskou správu.

Pět zásad mírového soužití 和平共处五项原则 (*hepinggongchude wu xiangyuanze*): Původně smlouva mezi ČLR a Indií z roku 1954, ve druhé polovině 50. let základ pro vzájemné vztahy tzv. „hnutí nezúčastněných“ a od roku 1982 součást Ústavy ČLR jako základ pro jednání se všemi státy.

Pevninská Čína 中国 (Zhongguo dalu): Označení ČLR, často používáno na Taiwanu nebo v souvislosti s taiwanskou otázkou, kdy se hovoří o „pevnině“ a „ostrovu“.

Politická stabilita 稳定 (zhengzhi wending): Spojení používané často v souvislosti se „strategickou příležitostí“. Mezinárodní stabilita je nezbytnou podmínkou pro domácí politickou stabilitu a ekonomický rozvoj.

Politika dobrého sousedství 睦邻友好 (mulin zhengce): Zahraničně politická koncepce vyplývající z „nového bezpečnostního konceptu“ z počátku 90. let 20. století. Základem je rozvíjení vztahů se svými sousedy, aby byl posílen celkový význam regionu, jehož je Čína centrem.

Politika jedné Číny 一个中国 (yige Zhongguo zhengce): Koncepce zdůrazňující „nedělitelnost Číny“, na které se shodne ČLR i Čínská republika na Taiwanu.

Politika otevřených dveří 开放 (menhu kaifang zhengce): Součást Deng Xiaopingových Reform znamenající konec izolacionistické zahraniční politiky. Cílem je pomocí přílivu zahraničního kapitálu modernizovat Čínu.

Politika reform a otevírání se světu (改革开放) (gaige kaifang zhence): Dokument vydaný na konci třetího plenárního zasedání 11. Ústředního výboru Komunistické strany Číny stanovil čínské ekonomické reformy a hospodářskou spolupráci s jinými zeměmi.

Politika spojenectví i boje 联合与斗争 (you lianhe you douzheng fangzhen): Označení čínské propagandy ospravedlňující příklon k dosavadnímu nepříteli, USA, v 70. letech 20. století.

Pragmatismus 实用主义 (shiyongzhuyi): Důraz na praktické výsledky. V čínském prostředí je za zastávce pragmatismu považován Deng Xiaoping, ale i následující generace politických vůdců. Často dáváno do kontrastu s ideologismem Mao Zedongovy éry.

Proletariát 无产阶级 (wuchanjieji): Dle marxistické terminologie vykořisťovaná společenská třída bez výrobních prostředků.

Protekcionismus 保护主义 (baohuzhuyi): Soubor opatření chránící národní hospodářství. V rámci rétoriky „mírového vzestupu Číny“ se má ČLR snažit omezovat protekcionismus, aby z jejího ekonomického růstu těžily i ostatní státy.

První svět 第一世界 (diyi shijie): Dle „teorie tří světů“ do prvního světa patří pouze privilegované supervelmoci USA a SSSR.

Předseda Mao Zedong 毛泽东 (Mao Zedong zhuxi): Ustálené označení Mao Zedonga.

Revizionismus 修正主义 (xiuzhengzhuyi): V ČLR měl velmi negativní konotaci znamenající

v podstatě zradu socialistických ideálů. Byl z něj obviňován SSSR po nástupu Chruščova. ČLR se nicméně rovněž chovala revizionisticky, když začala jednat s USA. To už ovšem v ČLR jako revizionismus nazýváno nebylo.

Revoluční boj 革命斗争 (*geming douzheng*): Dle marxisticko-leninské terminologie ozbrojené úsilí vykořisťovaných tříd o svržení vykořisťovatelských tříd a nastolení vlády proletariátu.

Rozvíjení vztahu rovnoprávnosti a vzájemných výhod 平等互利 (*pingdeng huli*): Jedna z pěti zásad mírového soužití.

Rozvinutá země 富国 (*fada guojia*): Bohatá země s převahou průmyslu a služeb.

Rozvojová země 发展中国家 (*fazhanzhong guojia*): Chudá země s převahou zemědělství. V ČLR se od padesátých let v různých vlnách objevuje ambice na vůdcovství rozvojových zemí, tzv. třetího světa. V rámci „teorie tří světů“ se ČLR řadí mezi rozvojové země.

Rudé gardy 红卫兵 (*hong wei bing*): Jednotky zmanipulované mládeže během „kulturní revoluce“.

Severokorejská jaderná krize 朝鲜核危机 (*Chaoxian he weiji*): V rámci „politiky dobrého sousedství“ hraje ČLR aktivní roli při řešení této krize a ukazuje tak změnu svojí diplomacie směrem k větší iniciativě a zodpovědnosti.

Sjednocení Číny 中国统一 (*Zhongguo tongyi*): Cíl politiky „jedna země, dva systémy“ od počátku 80. let 20. století.

Socialismus se specificky čínskými rysy 中国特色社会主义 (*you Zhongguo tese de shehuizhuyi*): Oficiální označení ekonomického systému ČLR po Deng Xiaopingových reformách.

Socialistická země 社会主义国家 (*shehuizhuyi guojia*): Deng Xiaoping tak označil ČLR při představování „teorie tří světů“ na zvláštním zasedání OSN roku 1974. Zároveň svoji zemi označil jako rozvojovou a zařadil ji do „třetího světa“.

Socialistický systém 社会主义制度 (*shehuizhuyi zhidu*): Podle marxismu staví takový systém blaho společnosti před individualisticko-kapitalistické zájmy buržoazní společnosti. ČLR stále svůj ekonomický systém v zájmu zachování kontinuity označuje jako socialistický, ačkoliv se v praxi jedná o kapitalismus.

Socialistický výrobní způsob 社会主义生产方式 (*shehuizhuyi shengchan fangshi*): Dle marxisticko-leninské teorie takový způsob produkce, který umožňuje kolektivní vlastnictví.

Sociálně tržní ekonomika 社会主义市场经济 (*Shehuizhuyi shichang jingji*): Ekonomický

systém, který kombinuje volný trh se šetrností vůči sociálně zranitelným skupinám obyvatel. V ČLR, kde se stále více rozevírají nůžky mezi bohatými a chudými se jedná spíše o rétoriku než skutečný ohled na sociálně slabé.

Souhrnná síla státu (comprehensive national power) 综合国力 (*zonghe guoli*): Čínská strategická teorie měřící a číselně vyjadřující sílu jednotlivých států. V úvahu se bere „tvrdá“ vojenská síla i „měkká“ hospodářská a kulturní síla státu.

Speciální administrativní oblast 特别行政区 (*tebie xingzhengqu*): Označení Hongkongu a Macaa po přechodu pod čínskou správu.

Společenský pokrok 社会进步 (*shehui jinbu*): Oblíbený výraz KS Číny posledních let.

Strategická příležitost 战略机遇 (*zhanlue jiyu*): Současná zahraničně politická koncepce ČLR, která považuje současné unipolární světové uspořádání pod vedením USA jako vhodnou příležitost pro svůj všeobecný rozvoj. Podle této koncepce by bylo soupeření s USA kontraproduktivní, protože Čína potřebuje mírové podmínky pro svůj „ekonomický rozvoj“ a „společenský pokrok“.

Strategie jedné linie “一霸” 一线 (yi tiao xian zhanlüe): Čínská výzva USA, Japonsku, Pákistánu, Íránu, Turecku a Evropě z roku 1973 proti sovětskému „hegemonismu“, která charakterizovala definitivní odklon ČLR od Sovětského Svazu a naopak postupný příklon k USA.

Studená válka 冷战 (*lengzhan*): Mocensko-ideologický konflikt dvou supervelmocí od 2. světové války po rozpad Sovětského Svazu roku 1991. Čína během té doby hledala svoje postavení a sehrála významnou roli. Nejprve byla počítána do sovětského tábora, později se přiklonila k USA. Také ovšem usilovala o vedoucí postavení v tzv. třetím světě, který se stal nárazníkem mezi velmocemi.

Supervelmoc 超级大国 (*chaoji daguo*): Stát, který má globální (případně i kosmické) zájmy, prostředky a vůli je hájit. Čína se v „teorii tří světů“ vymezila proti supervelmocem a postavila se na stranu rozvojových zemí.

Světová socialistická soustava 社会主义世界 (*shijie shehuizhuyi zhidu*): Pojem, který zahrnuje socialistické státy světa. Podle čínské „teorie tří světů“ se rozpadla sovětskou invazí do Československa v roce 1968.

Systém výrobní zodpovědnosti domácností 家庭联产承包责任制 (*jiating lianchan chengbao zeren zhi*): Jedna z prvních reforem Deng Xiaopinga z přelomu 70. a 80. let, která přesunula zodpovědnost za zemědělskou výrobu a část zisku směrem k jednotlivcům, čímž zvýšila pracovní motivaci.

Taiwanská otázka 台湾问题 (*Taiwan wenti*): Pojem označující problém existence dvou

- čínských republik na území, které je podle obou států nedělitelné.
- Teorie tří světů □□□□ (*sange shijie*): Zahraničně politická koncepce ČLR z přelomu 60. a 70. let, která reagovala na rozpad světové socialistické soustavy po sovětské invazi do ČSSR a rozdělila země světa do tří skupin. ČLR se zařadila do „třetího světa“ po bok (nebo do čela?) rozvojových zemí a kritizovala obě supervelmoci „prvního světa“.
- Terorismus □□□□ (*kongbuzhuyi*): Politika či ideologie, která prostřednictvím násilí namířenému proti anonymním civilistům usiluje o zastrašení společnosti a tím o vytvoření tlaku na změnu politických rozhodnutí.
- Třetí svět □□□□ (*disan shijie*): Většina zemí světa, které lze označit jako rozvojové. V rámci „teorie tří světů“ se mezi ně zařadila i ČLR.
- Třída □□ (*jieji*): Podle marxismu se jedná o velké společenské skupiny, které se liší vztahem k výrobním prostředkům.
- Třídní boj □□□□ (*jieji douzheng*): Podle marxismu se jedná o boj mezi vykořisťovanou a vykořisťovatelskou třídou.
- Třídní rozpory □□□□ (*jieji maodun*): Viz třídní boj.
- Tržní hospodářství □□□□ (*shichang jingji*): Ekonomický systém založen na volném trhu. V ČLR byly Deng Xiaopingovými reformami prvky tržního hospodářství postupně zaváděny do centrálně plánovaného. O této kombinaci se hovoří jako o „socialismu se specificky čínskými rysy“.
- Unipolární svět □□□□ (*danji shijie*): Takové uspořádání světa, v němž existuje pouze jedna supervelmoc. Koncepce „strategické příležitosti“ využívá výhodných podmínek unipolárního světa s dominancí USA.
- Vedoucí ideologie □□□□ (*zhidao sixiang*): Založením ČLR se vedoucí ideologií stal marxismus-leninismus a Mao Zedongovo myšlení.
- Velká Čína □□□□□ (*da Zhongguo diqu*): Termín používaný v současné době zejména v obchodní sféře pro transnacionální jednotu ČLR, Hongkongu, Macaa, Singapuru, Taiwanu a čínských komunit v jihovýchodní Asii, Americe, Evropě a jinde, jejímž tmelem je společná kulturní identita.
- Velká kulturní proletářská revoluce □□□□□□□□□□ (*Wuchan Jieji Wenhua Da Geming*), většinou zkracováno na „kulturní revoluci“ □□□□□ (*Wenhua da geming*) nebo pouze na □□ (*Wenge*): Dnes v čínských pramenech nazývána „desetiletím chaosu a rozvratu“. Zahraničně politickou koncepcí „kulturní revoluce“ byla Lin Biaova doktrína „Je třeba bojovat na dvou frontách“.
- Velký skok vpřed □□□ (*da yue jin*): Politika let 1958-1960, která měla urychlit vývoj ve

„skocích“. Skončila hladomorem a na mezinárodní úrovni vedla k ochlazení čínsko-sovětských vztahů.

Vykořisťování □□ (*boxue*): Dle Karla Marxe se jedná o přivlastňování nadhodnoty kapitalistou.

Vykořisťovatelé □□□ (*boxuezhe*) a vykořisťování □□□□ (*beiboxuezhe*): Podle marxismu je v kapitalistickém systému proletariát vykořisťovaný buržoazií, která vlastní výrobní prostředky.

Vykořisťovatelské třídy □□□□ (*boxue jieji*): Viz Vykořisťovatelé a vykořisťování.

Vykořisťovatelský systém kapitalismu □□□□□□□□ (*zibenzhuyi boxue zhidu*): Viz Vykořisťovatelé a vykořisťování.

Vysoká míra autonomie □□□□ (*gaodu zizhi*): Má být zajištěna Hongkongu a Macau dle politiky „jedna země, dva systémy“.

Východoasijský model rozvoje □□□□□□□□□□ (*Dongya fazhan moshi*): Oblíbený termín 90. let 20. století charakterizující režimy tzv. asijských tygrů, které mají svá specifika vyrůstající z tzv. asijských hodnot.

Vzájemné nenapadání □□□□ (*hu bu qinfan*): Jedna z pěti zásad mírového soužití.

Vzájemné nevměšování do vnitřních záležitostí □□□□□□ (*hu buganshe neizheng*): Jedna z pěti zásad mírového soužití.

Vzájemné respektování suverenity a územní integrity □□□□□□□□□□□□ (*huxiang zunzhong zhuquan he lingtu wanzheng*): Jedna z pěti zásad mírového soužití.

Vztahy velmocí □□□□ (*daguo guanxi*): Posun zahraniční politiky ČLR v posledních letech plynoucí z nové „mentality velmocí“.

Země budující socialismus □□□□□□□□ (*jianshe shehuizhuyi guojia*): Z velkého tábora socialistických zemí na počátku Studené války se dnes počet „zemí budující socialismus“ redukoval podle ČLR na ni samu, Vietnam, Laos a Kubu.

Základní zákon (Basic Law) □□□ (*jiben fa*): Název hongkongské miniústavy.

Zvláštní ekonomické zóny □□□□ (*jingji tequ*): Zřizovány Deng Xiaopingem od roku konce 70. let jako území jednotky, na kterých jsou vytvářeny zvláště výhodné podmínky pro ekonomický rozvoj a obchodování.

Zóna volného obchodu mezi Čínou a ASEAN □□-□□□□□□□□ (*Zhongguo-Dongmeng ziyou maoyi qu*): Její vytvoření je plánováno na rok 2010.

Výroky, hesla a kampaně:

„Ať žije leninismus“ □□□□□□! (*Lieningzhuyi wansui*): Pamflet reagující na sovětsko-čínskou roztržku roku 1960.

„Ať žije vítězství lidové války“ □□□□□□□□! (*Renmin zhanzheng shengli wansui*): Článek Lin Biao z roku 1965, ve kterém byly myšlenky Mao Zedonga o lidové válce aplikovány na mezinárodní politiku.

„Být bohatý je krásné“ (*You qian shi meilide*): Výrok přisuzovaný Deng Xiaopingovi v rámci startování ekonomických reforem.

„Hledat pravdu z faktů“ □□□□ (*shishi qiushi*): Slogan Deng Xiaopinga vyzývající k odklonu od ideologie směrem k pragmatismu při hledání ekonomických a politických řešení. Slogan je součástí konceptu „socialismu se specificky čínskými rysy“, nicméně má mnohem starší kořeny a pravděpodobně byl poprvé používán školou empiriků ze 17. století, především filosofem Dai Zhenem, který zdůrazňoval význam praktické aplikovatelnosti.

„Chaos pod nebesy“ (*hunluan tiantangxia*): Heslo a zároveň charakteristika zahraniční politiky během „kulturní revoluce“.

„Je jedno, jestli je kočka černá nebo bílá. Hlavně že chytá myši.“

□□□□□□, □□□□□□□□ (*Buguan baimao heimao, zhuodao laoshu jiushi haomao*): Tuto větu používal Deng Xiaoping při narážkách, zda reformy které prosazuje, jsou socialistické nebo kapitalistické. Věta vyjadřuje odklon od ideologie k pragmatismu.

„Je třeba bojovat na dvou frontách“ □□□□□□□ (*liang tiao zhanxia shang zuo zhan*): Lin Biaoova zahraničně politická koncepce a slogan z doby „kulturní revoluce“ vyzývající k nepřátelství vůči USA i SSSR.

„Koně mohou dále závodit a lidé tančit“ □□□□□□□ (*ma zhao pao, wu zhao tiao*): Deng Xiaopingovo vyjádření k podmínkám padesátileté lhůty, během níž v rámci politiky „jedna země, dva systémy“ nebudou dotčeny zavedené uspořádání a zvyklosti v Hongkongu a v Macau.

„Maův nejbližší soudruh ve zbrani a nástupce“ □□□□□□□□□□□□ (*Mao zhuxide qinmi zhanyou he jiebanren*): Častý epiteton Lin Biao v době Kulturní revoluce.

„Plné rozvinutí svého potenciálu“ □□□□ (*dayou zuowei*): Věta používaná pro situaci Číny v době „strategické příležitosti“.

„Proletáři všech zemí spojte se!“ □□□□□□□□□□! (*Quan shijie wuchanzhe lianheqilai!*): Poslední věta Manifestu komunistické strany.

„Připravit se na válku“ (*zhunbei zhanzheng*): Militarizující slogan v době „kulturní

revoluce“.

„Tvrdá práce pro prosperitu vlasti“ 自强不息 (*fenfa tuqiang*): Věta používaná pro situaci Číny v době „strategické příležitosti“.

„Učit se od SSSR“ 学习苏联 (*xuexi Sulian*): Heslo KS Číny navenek deklarující respekt k Sovětskému Svazu jako k vůdci socialistického tábora ještě před založením ČLR.

„Východní vítr převládne nad západním“ 东风压倒西风 (*Dongfeng yaoda xifeng*): Výrok Mao Zedonga po vypuštění sovětského Sputniku roku 1957 vyjadřující názor, že socialistický (východní) blok nabývá vrchu nad kapitalistickým Západem.

Seznam použité literatury

Monografie

Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 1.). Univerzita Palackého v Olomouci 2001.

Bakešová Ivana: Čína ve XX. století (díl 2.). Univerzita Palackého v Olomouci 2003.

Bakešová Ivana, Fürst Rudolf, Heřmanová Zdeňka: Dějiny Taiwanu. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004.

Chen Boda: Mao Zedongovy ideje- spojení marxismu-leninismu s čínskou revolucí. Státní nakladatelství politické literatury 1953. (Z čínského originálu, uveřejněného v časopise Renmin Ribao, číslo 27 z července 1951 přeložil a podle ruského překladu doplnil dr. Timoteus Pokora).

Chen Boda: Stalin a čínská revoluce. Nakladatelství Svoboda, Praha 1951. (Z ruského originálu přeložil Jaroslav Horejsek).

Fairbank John F.: Dějiny Číny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998.

Fürst Rudolf: Čína ve XX. století (díl 3.). Univerzita Palackého v Olomouci 2006.

Krchňavý Petr: Současné sino-vatikánské vztahy. Diplomová práce na FSV UK, Praha 2007.

Kubek Anthony: The Red China Papers (What Americans Deserve to Know About U.S.-Chinese Relations. Arlington House Publishers, USA 1975.

Liščák Vladimír: Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech. Libri, Praha 2008.

Obuchová Ľubica: Čínané 21. století. Academia, Praha 1999.

Yahuda Michael: How Much Has China Learned about Independence? In: Googman David S.G.-Segal Gerald (eds.): China Rising, Nationalism and Independence. International Institute for Strategic Studies. London and New York, 1997.

Periodika

Foltýn Jaroslav: Čína: procitá hospodářský obr definitivně? In: Mezinárodní politika 5/2003.

Fürst Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. In: Mezinárodní vztahy 2/2002.

Fürst Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. In: Mezinárodní politika 9/2004.

Lampton David M.: The Faces of Chinese Power. In: Foreign Affairs, Jan/Feb 2007.

Medeiros Evan S., Fravel M. Taylor: China's New Diplomacy. In: Foreign Affairs, Nov/Dec 2003

Renmin Ribao

Zheng Bijian, 'China's 'Peaceful Rise' to Great-power Status'. In: Foreign Affairs, Sep/Oct 2005.

Židek Libor: Ekonomická situace v Hongkongu. In: Mezinárodní politika 1/2005.

Internetové zdroje

China Radio International (česky): <http://czech.cri.cn/>

Delago Fernando: The New Context of Chinese Foreign Policy.
http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_in/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/ARI93-2007

Dethlefsen Knut: China's Foreign Policy in Transition.
<http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/02015.pdf>

Lijie Zhongguo waijiao zhengce: yi minzuzhuyi wei xiansuo
□□□□□□□□□□□□□□□□.
<http://www.lunwentianxia.com/product.free.9146635.4/>

Lin Biao: Renmin zhanzheng shengli wan sui! □□□□□□□□!
<http://bbs.crt.com.cn/bbs/simple/index.php?t12569.html>

Mao Zedong zhuxi guanyu san ge shijie de lilun he „yi tiao xian“ zhanlue
□□□□□□□□□□□□□□□□“□□□”□□
<http://www.fmprc.gov.cn/chn/ziliao/wjs/2159/t8972.htm> (stránky MZV ČLR)

Ministerstvo zahraničních věcí Čínské lidové republiky: <http://www.fmprc.gov.cn>

- Minxin Pei: Assertive Pragmatism: China's Economic Rise and its Impact on Chinese Foreign Policy.
http://ifri.org/files/Securite_defense/Prolif_Paper_Minxin_Pei.pdf (2006)
- Pillsbury Michael: China Debates The Future Security Environment.
<http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/pills2/index.html>
- Renmin Ribao. <http://www.people.com.cn/>
- Sheng Lijun: China-ASEAN Free Trade Area: Origins, Development and Strategic Motivations. ISEAS Working Paper: International Politics&Security Issues. Series No. 1 (2003).
<http://www.iseas.edu.sg/ipsi12003.pdf>
- Ústava Čínské lidové republiky.
http://english.gov.cn/2005-08/05/content_20813.htm (anglicky)
http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm (čínsky)
- Worden Robert L., Savada Andrea Matles, Dolan Ronald E. (ed.): China: A Country Study. Washington, GPO for the Library Congress, 1987.
<http://countrystudies.us/china/>
- Zhongguo waijiao zhengce de jiben yuanze
http://www.xianyang.gov.cn/zfxgk/2008/0610/article_4143.html